

Κεφάλαιο 5

**Κοινωνία, οικονομία και πολιτισμός
στη δυτική Ευρώπη (10ος – 13ος αιώνας)**

Κεφάλαιο 6

**Η εποχή των Κομνηνών
Η βυζαντινή κοινωνία σε καμπή
(11ος – αρχές 13ου αιώνα)**

Κεφάλαιο 5

Κοινωνία, οικονομία και πολιτισμός στη δυτική Ευρώπη (10ος – 13ος αιώνας)

A. Οι σχέσεις ανάμεσα στους αριστοκράτες

Υποτελείς

Για τις αμοιβαίες υποχρεώσεις ανάμεσα σε άρχοντες και υποτελείς μαθαίνουμε από το παρακάτω γράμμα.

Π 5.1

Αυτός που ορκίζεται πίστη στον κύριό του θα πρέπει να έχει πάντοτε στο νου του αυτές τις λέξεις: απείραχτος και υγιής, ασφαλής, έντιμος, χρήσιμος [...]. Απείραχτος και υγιής, διότι θα πρέπει να προστατεύει το σώμα του κυρίου του από τις πληγές. Ασφαλής, για να μην καταστρέφει το μέρος που κατοικεί [ο κύριος] και τους πύργους που τον προστατεύουν. Έντιμος, για να μη βλάπτει τη δικαιοσύνη και κάθε υπόθεση που φανερά έχει σχέση με την τιμή του κυρίου του. Χρήσιμος, για να μην πειράζει την περιουσία του.

Γράμμα του Φουλβέρτου, επισκόπου της Σαρτρ, στον κόμη του Πουατιέ, έτος 1020

Ιππότες

Ο ιππότης ήταν ένας πολεμιστής με πανοπλία και πολλά άλογα. Συνήθως ήταν υποτελής σ' έναν άρχοντα, τον οποίο υπηρετούσε σαν στρατιώτης. Αρκετοί ιππότες ήταν δεύτεροι και τρίτοι γιοι από αριστοκρατικές οικογένειες που δεν είχαν καθόλου γη και συνήθως έμεναν ανύπαντροι.

Μικρογραφία με ιππότες που μονομαχούν.
Οι νεαροί αριστοκράτες εκπαιδεύονταν στα όπλα από μικρή ηλικία και γύρω στα 16 με 18 τους χρόνια γίνονταν ιππότες. Σε ειδική τελετή ο άρχοντας που τους είχε υποτελείς τούς έδινε τα όπλα τους. Ένας ιππότης ξεχώριζε όχι μόνο από τον τρόπο που ζούσε, αλλά και για το χαρακτήρα του: Έπρεπε να είναι θαρραλέος, πιστός στον κύριό του και γενναιόδωρος. 15ος αιώνας, Ντιζόν (Γαλλία), Δημοτική Βιβλιοθήκη.

Π 5.2

B. Αριστοκράτες και αγρότες

Νέες τεχνικές

Οι αλλαγές στη γεωργία ήρθαν με τα νέα ή καλύτερης ποιότητας εργαλεία. Οι Σλάβοι ή οι Βίκινγκς έφεραν μαζί τους ένα νέο άροτρο. Ήταν σιδερένιο, βαρύ, έμπαινε πιο βαθιά στο χώμα και το ανακάτευε καλύτερα. Από τα τέλη του 9ου αιώνα, όπως δείχνουν οι γραπτές και οι αρχαιολογικές πηγές, χρησιμοποιούν και σιδερένια πέταλα. Χάρη σ' αυτά το άλογο αξιοποιεί όλη του τη δύναμη. Έτσι οι αγρότες

Π 5.3

Μικρογραφία που απεικονίζει θερισμό. 1416 περίπου, Σαντιγί (Γαλλία), Μουσείο Κοντέ.

Π 5.4

Μικρογραφία που εικονίζει νερόμυλο. 1470 περίπου, Μετς (Γαλλία), Δημοτική Βιβλιοθήκη.

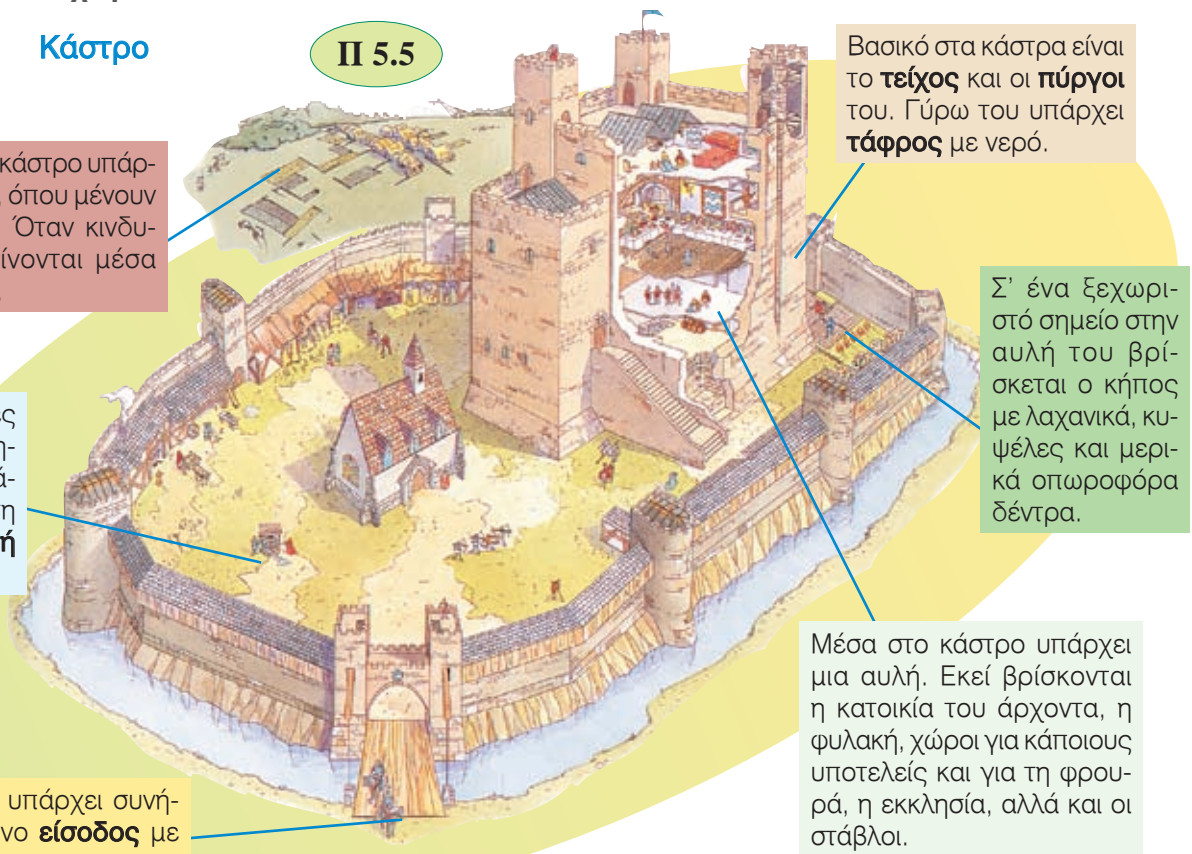
μπορούσαν πια να καλλιεργούν πιο μεγάλα χωράφια. Εμφανίστηκαν επίσης οι ανεμόμυλοι και έγιναν περισσότεροι οι νερόμυλοι.

Μια νέα τεχνική ήταν η **εναλλασσόμενη καλλιέργεια**: τα χωράφια χωρίζονταν σε τρία μέρη. Κάθε χρόνο έσπερναν διαφορετικά είδη στα δύο μέρη. Το τρίτο μέρος δεν το έσπερναν και το άφηναν να «ξεκουραστεί» για την επόμενη χρονιά. Με την εναλλασσόμενη καλλιέργεια μεγάλωσε η παραγωγή. Ακόμη, μπορούσαν να καλλιεργούν πιο πολλά είδη χωρίς να χρειάζονται περισσότερα εργατικά χέρια και υπήρχε εργασία σε όλες σχεδόν τις εποχές. Τέλος, αν κάτι κατέστρεφε τη σοδειά, οι ζημιές ήταν μικρότερες.

Η χωροδεσποτεία

Κάστρο

Π 5.5

Έξω από το κάστρο υπάρχουν **χωριά**, όπου μένουν οι αγρότες. Όταν κινδυνεύουν κλείνονται μέσα στο κάστρο.

Βασικό στα κάστρα είναι το **τείχος** και οι **πύργοι** του. Γύρω του υπάρχει **τάφος** με νερό.

Στις πολιορκίες ήταν πολύ σημαντικό ένα κάστρο να έχει τη δική του **πηγή** για νερό.

Σ' ένα ξεχωριστό σημείο στην αυλή του βρίσκεται ο κήπος με λαχανικά, κυψέλες και μερικά οπωροφόρα δέντρα.

Στο κάστρο υπάρχει συνήθως μία μόνο **είσοδος** με κινητή **γέφυρα**, τις περισσότερες φορές από ξύλο.

Μέσα στο κάστρο υπάρχει μια αυλή. Εκεί βρίσκονται η κατοικία του άρχοντα, η φυλακή, χώροι για κάποιους υποτελείς και για τη φρουρά, η εκκλησία, αλλά και οι στάβλοι.

Χωροδεσποτεία

Η χωροδεσποτεία χαρακτηρίζει το φεουδαρχικό σύστημα. Ένας άρχοντας μπορούσε να δώσει μια χωροδεσποτεία ή ένα μέρος της για φέουδο σε έναν υποτελή του. Όσο καιρό είχε το φέουδο, ο υποτελής έπαιρνε τα έσοδα από τις γαιοπροσόδους.

Π 5.6

Πρόσοδοι λέγονται τα σταθερά έσοδα που είχαν οι άρχοντες από τα κτήματά τους. Τα έσοδα αυτά προέρχονταν κυρίως από τη χωροδεσποτεία. Μέχρι τον 11ο αιώνα οι πρόσοδοι ήταν κυρίως **γαιοπρόσοδοι**: οι αγρότες έδιναν ένα μέρος από τη σοδείά τους ή χρήματα ως νοίκι για τη γη που τους έδινε ο γαιοκτήμονας. Αργότερα ορίστηκαν και άλλες πρόσοδοι σε είδος ή και σε χρήμα.

Μικρογραφία με ένα γαλλικό κάστρο. 1416 περίπου, Σαντιγί (Γαλλία), Μουσείο Κοντέ.

Δουλοπάροικοι

Δουλοπάροικος ήταν αυτός που από την καταγωγή του και τη σχέση που είχε με τη γη του ήταν άμεσα **εξαρτημένος** από το **χωροδεσπότη**. Αντίθετα με το δούλο στην αρχαιότητα, μπορούσε να έχει δικά του κάποια πράγματα. Ωστόσο οι ελευθερίες του ήταν λίγες και οι υποχρεώσεις του πολλές. Οι υπηρεσίες των δουλοπάροικων στους άρχοντές τους ήταν διαφορετικές ανάλογα με την περιοχή και την εποχή που ζούσαν.

Για τις υποχρεώσεις που είχαν το 13ο αιώνα οι δουλοπάροικοι στην Αγγλία διαβάζουμε στο παρακάτω απόσπασμα από τα κατάστιχα του Μπεκ.

Π 5.7

Ο Ζαν Μπάτερυ κατέχει ενάμισι στρέμμα γης, για το οποίο οφείλει κάθε χρόνο δεκαπέντε δηνάρια [νόμισμα της εποχής] [...]. Τρεις μέρες την εβδομάδα πρέπει να αλέθει σάρι ή να κάνει κάποια άλλη δουλειά, ό,τι επιθυμεί ο άρχοντας. Κάθε χρόνο, το χειμώνα, όποτε τον φωνάζουν, θα πρέπει να οργώνει δυόμισι στρέμματα και να τα σβαρνίζει. Θα τον τρέφει ο άρχοντας [...]. Στη γιορτή του Αγίου Μαρτίνου πρέπει να οργώσει τέσσερα στρέμματα γης. Και αν τύχει ένας [άλλος] άρχοντας να έλθει στο Μπεκ περνώντας τη χωροδεσποτεία χωρίς υποζύγιο ή ιπποκόμο, θα πρέπει να τον ακολουθήσει, ιππεύοντας μαζί του για μια μέρα, δηλαδή τριάντα λεύγες. Επίσης θα πρέπει να πλένει τα πρόβατα, να σκάβει το λιβάδι του άρχοντα [...], να μαζεύει την κοπριά και να τη μεταφέρει με το κάρο [...], και στην εβδομάδα του θερισμού δε θα έχει άλλες δουλειές εκτός από αυτή [...]. Δεν μπορεί να παντρέψει την κόρη του αν δεν πει το «ναι» ο άρχοντας, ούτε να πουλήσει χωρίς την άδειά του ένα αρσενικό άλογο ή ένα βόδι από τα ζώα του [...]. Πρέπει να πηγαίνει στο μύλο του άρχοντα.

Έγγραφο από το αβαείο του Μπεκ, 13ος αιώνας

Γ. Εμπόριο και πόλεις στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη

Π 5.8

Το εμπόριο στη μεσαιωνική Γαλλία (13ος αιώνας)

Εμποροπανηγύρεις

Τα πανηγύρια γίνονταν σε ορισμένο τόπο και ημερομηνία, συχνά με αφορμή κάποια θρησκευτική γιορτή. Εκεί οι έμποροι πρόσφεραν στους ανθρώπους τα προϊόντα που δεν μπορούσαν να βρουν στον τόπο τους. Το 12ο και το 13ο αιώνα τα πιο σημαντικά πανηγύρια γίνονταν στην Καμπανία, στη Γαλλία.

Αστοί

Αστοί την εποχή αυτή δε λέγονται όλοι οι κάτοικοι μιας πόλης, αλλά μόνο οι πιο πλούσιοι και ισχυροί άντρες, αυτοί που την κυβερνούν. Στο παρακάτω απόσπασμα ο Τζοβάνι Βιλάνι γράφει για τους αστούς της Φλωρεντίας στις αρχές του 14ου αιώνα.

Την εποχή εκείνη η πόλη μας, η Φλωρεντία, είχε περισσότερους από 30.000 ικανούς για να πολεμάνε και πάνω από 60.000 άντρες στην περιφέρεια, με τους άρχοντές της [αστούς], το καλό ιππικό, τον ελεύθερο λαό. Ήταν η σημαντικότερη πόλη σε ολόκληρη σχεδόν την Τοσκάνη [...].

[Η οικογένεια] Γκέρτσι είχε σημαντική θέση. Ήταν μεγάλη και δυνατή οικογένεια από πολύ πλούσιους εμπόρους, που διοικούσαν μίαν επιχείρηση από τις σημαντικότερες στον κόσμο. [Οι] Ντονάτι ήταν ευγενείς και πολεμιστές, που ο πλούτος τους δεν είχε τίποτα το εξαιρετικό. Οι Γκέρτσι και οι Ντονάτι ήταν γείτονες στη Φλωρεντία και στη γύρω ύπαιθρο.

Τζοβάνι Βιλάνι, Φλωρεντινές ιστορίες, γύρω στο 1300

Π 5.9

Π 5.10

Το Παλάτσο Βέκιο (παλιό παλάτι) στη Φλωρεντία (Ιταλία). Στο κτίριο αυτό είχε την έδρα του το συμβούλιο των αστών που κυβερνούσε την πόλη. Χτίστηκε μεταξύ 1299 και 1330.

Δ. Η Καθολική Εκκλησία στην κοινωνία και την πολιτική

Χωροδεσπότες

Οι επίσκοποι και οι ηγούμενοι ήταν και αυτοί υποτελείς στο βασιλιά ή στους άρχοντες που τους έδιναν χωροδεσποτείες. Οι ίδιοι μπορούσαν να έχουν δικούς τους υποτελείς, ενώ τα φέουδά τους τα καλλιεργούσαν δουλοπάροικοι. Η Εκκλησία, εκτός από τη δεκάτη, έπαιρνε από πιστούς και δωρές, οι οποίοι πίστευαν ότι έτσι θα έσωζαν την ψυχή τους.

Εκκλησιαστικές μεταρρυθμίσεις

Στο τέλος του 11ου αιώνα ο πάπας Γρηγόριος Ζ΄ (1073–1085) έκανε μια σημαντική **εκκλησιαστική μεταρρύθμιση**. Ήθελε να δυναμώσει την εξουσία του πάπα και να ξεπεράσει τη βασιλική και την αυτοκρατορική εξουσία. Έτσι απαγόρευσε στους κοσμικούς ηγέτες να ορίζουν τους κληρικούς, σταμάτησε το εμπόριο με τα λατρευτικά αντικείμενα, απαγόρευσε στους κληρικούς να παντρεύονται και να παίρνουν χρήματα για τα μυστήρια που έκαναν.

Ο Ιννοκέντιος Γ΄ (1198–1216), ένας πολύ ισχυρός πάπας στο Μεσαίωνα, προσπάθησε να γίνει ο ανώτατος κριτής και δικαστής, όχι μονάχα για τα πνευματικά αλλά και για τα κοσμικά πράγματα.

Ιερή Εξέταση

Η Ιερή Εξέταση ήταν εκκλησιαστικό δικαστήριο. Το ίδρυσε το 1231 ο πάπας Γρηγόριος Θ΄ για να δικάζει τους αιρετικούς. Η Ιερή Εξέταση κυνήγησε πολλούς αιρετικούς ή ανθρώπους που κατηγορήθηκαν για αίρεση. Έγινε γνωστή για την αυστηρότητα και τη σκληρότητα που έδειχνε σε όσους καταδίκαζε.

Καθαροί

Οι καθαροί ήταν μια αίρεση που διαδόθηκε το 12ο αιώνα, κυρίως στη νότια Γαλλία και στη βόρεια Ιταλία. Οι καθαροί πίστευαν ότι στον κόσμο υπάρχουν ο **Θεός**, που είναι το **Καλό**, και το **Κακό**, που δημιουργεί τον υλικό και το σαρκικό κόσμο. Αρνούνταν όλα τα μυστήρια, καθώς και την εξουσία της Καθολικής Εκκλησίας.

Οι καθαροί ήταν μεγάλη απειλή για την Καθολική Εκκλησία, η οποία τους καταδίωξε. Η αίρεσή τους ήταν ο βασικός λόγος που ιδρύθηκε η Ιερή Εξέταση.

Επαιτικά τάγματα

Τα επαιτικά τάγματα δημιουργήθηκαν στα μέσα του 12ου αιώνα από κάποιους που δε συμφωνούσαν με την πολυτελή ζωή που έκαναν πολλοί κληρικοί. Οι μοναχοί από αυτά τα τάγματα πίστευαν ότι ο καλός χριστιανός πρέπει να είναι φτωχός.

Οι κυριότεροι ήταν οι **Φραγκισκανοί** και οι **Δομινικανοί** μοναχοί, που ακολουθούσαν όσα δίδαξαν ο Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης και ο Άγιος Δομίνικος αντίστοιχα.

Ε. Καθημερινή ζωή

Πίστη και αντιλήψεις

Προσκυνήματα

Στη μεσαιωνική δυτική Ευρώπη οι άνθρωποι ταξίδευαν σε μεγάλες αποστάσεις, συχνά με μεγάλες δυσκολίες, για να πάνε σε τόπους σημαντικούς για την ιστορία του χριστιανισμού. Το προσκύνημα έδειχνε ευλάβεια και ήταν ένας τρόπος για να αποδείξει ο χριστιανός ότι μετανοεί για τις αμαρτίες του και έτσι να σώσει την ψυχή του. Τα πιο σημαντικά μέρη για προσκύνημα ήταν οι Άγιοι Τόποι, η Ρώμη και ο Άγιος Ιάκωβος της Κομποστέλα, στη βόρεια Ισπανία.

Ένας θρύλος λέει ότι Καρλομάγνος έκανε προσκύνημα στον Άγιο Ιάκωβο της Κομποστέλα. Μικρογραφία με θέμα αυτό το προσκύνημα. 12ος αιώνας, Σαντιάγο ντε Κομποστέλα (Ισπανία), Αρχείο του καθεδρικού ναού.

Π 5.11

Π 5.12

Λεπτομέρεια από τοιχογραφία του ζωγράφου Ντομένικο ντι Μπάρτολο, η οποία εικονίζει γάμο. 1443, Σιένα (Ιταλία), Νοσοκομείο Σάντα Μαρία ντε λα Σκάλα.

Οικογένεια, κατοικία και διατροφή

Γάμος

Η Εκκλησία προσπάθησε να ελέγξει τους γάμους στις αριστοκρατικές οικογένειες.

Π 5.13

Ποιον μπορεί να παντρευτεί κανείς; Ένας άντρας δεν επιτρέπεται να παντρευτεί κάποια εξ αίματος συγγενή της πρώην γυναίκας του. Αλλά και μια γυναίκα δεν επιτρέπεται να παντρευτεί εξ αίματος συγγενή του πρώην άντρα της. Και το παιδί που βαφτίστηκε δεν επιτρέπεται να κάνει γάμο με την κόρη του νονού του. Και κανένας γάμος δε θα γίνεται, αν προηγουμένως δεν τον έχουν αναφέρει τρεις φορές στην εκκλησία ούτε αν τα πρόσωπα δεν είναι γνωστά. Και θα πρέπει οι άνθρωποι να ενώνονται με γάμο μονάχα δημόσια, στην εκκλησία και πάντα μπροστά σε κάποιο ιερέα.

Αποφάσεις της Συνόδου του Λονδίνου, έτος 1200

Η μετάδοση της γνώσης – Από τα σχολεία στα πανεπιστήμια

Καλοί πολεμιστές

Στα σχολεία των ιπποτών πήγαιναν αγόρια με αριστοκρατική καταγωγή. Σκοπός τους ήταν να γίνουν καλοί ιππότες, καλοί πολεμιστές. Γι' αυτό λοιπόν δε μάθαιναν μόνο να λένε ποιήματα, να γράφουν λατινικά και να παίζουν μουσική. Στα σχολεία αυτά είχε μεγάλη σημασία η φυσική αγωγή, η εξάσκηση στα όπλα, στα άλογα και τις πολεμικές τεχνικές.

Σχολαστικισμός

Ο σχολαστικισμός ήταν το κύριο πνευματικό ρεύμα στη δυτική Ευρώπη μέχρι το 14ο αιώνα. Οι σχολαστικιστές προσπαθούσαν να εξηγήσουν την Αγία Γραφή και το χριστιανικό δόγμα με τη **λογική**, με βάση την αρχαία ελληνική φιλοσοφία και κυρίως τον Αριστοτέλη.

Ο πιο σημαντικός σχολαστικιστής και ο μεγαλύτερος θεολόγος την εποχή αυτή στη δυτική Ευρώπη είναι ο **Θωμάς ο Ακινάτης** (1225–1274). Έζησε και δίδαξε κυρίως στο Παρίσι. Αργότερα η Καθολική Εκκλησία τον έκανε άγιο.

Π 5.14

ΣΤ. Οι τέχνες και τα γράμματα

Εκκλησιαστική αρχιτεκτονική: ρομανικός και γοθτικός ρυθμός

Βιτρό (υαλοπίνακες)

Την εποχή αυτή οι άνθρωποι δεν ήξεραν πώς να φτιάξουν μεγάλες γυάλινες επιφάνειες. Για να κλείσουν τα παράθυρα στις εκκλησίες κολλούσαν μαζί με μολύβι μικρά κομμάτια γυαλί. Ειδικοί καλλιτέχνες έφτιαχναν με αυτό τον τρόπο ολόκληρες παραστάσεις, που ονομάζονται υαλοπίνακες ή βιτρό.

Βιτρό από τον καθεδρικό ναό του Αγίου Ρεμί (Γαλλία). Εικονίζει τη Σταύρωση του Χριστού. 1190 περίπου.

Π 5.15

Βιτρό με τον ευαγγελιστή Λουκά. Μεταξύ 1318–1319, Ρουέν (Γαλλία), καθεδρικός ναός.

Επιστήμες και λογοτεχνία

Ποίηση των τροβαδούρων

Οι τροβαδούροι ήταν ποιητές που ζούσαν στην Αυλή ενός ηγεμόνα. Έγραφαν λυρικά ποιήματα, τα περισσότερα ερωτικά, συχνά με μουσική συνοδεία. Κεντρικό θέμα είναι ο έρωτας ενός ιππότη με μια νεαρή, όμορφη, ανύπαντρη γυναίκα, συχνά με αριστοκρατική καταγωγή. Για χάρη της ο ιππότης κάνει ηρωικά κατορθώματα. Τα ποιήματα αυτά γίνονταν τραγούδια που συνήθως τα χόρευαν. Τα τραγούδια των τροβαδούρων έγιναν πολύ αγαπητά και επηρέασαν την ποίηση και τη μουσική στη δυτική Ευρώπη τους επόμενους αιώνες.

Το παρακάτω απόσπασμα είναι από ποίημα στο οποίο ένας ιππότης μιλά για την αγαπημένη του.

Π 5.16

*Κι όταν κοιμάμαι, κι όταν αγρυπνώ,
τρέμω από τον πόθο που με τυραννά.
Να την παρακαλέσω δεν τολμώ,
φοβάμαι μην πεθάνω. Μα πιστά
θα την υπηρετήσω ως τη στιγμή
που ίσως η αλήθεια της φανερωθεί.*

Ποίημα του Σερκαμόν (απόσπασμα),
γύρω στο 1140

Μετάφραση: Σ. Σκιαδαρέσης

Θεία Κωμωδία

Ο **Δάντης (Ντάντε Αλιγκιέρι)** γεννήθηκε στη **Φλωρεντία** το 1265, σε μια οικογένεια αριστοκρατική, αλλά όχι πολύ πλούσια. Ο Δάντης έπαιξε ενεργό ρόλο στην παραγμένη πολιτική ζωή της πόλης του. Γι' αυτό καταδικάστηκε σε θάνατο, αναγκάστηκε να φύγει μακριά και δε γύρισε ποτέ πίσω. Πέρασε από πολλές Αυλές ηγεμόνων στην Ιταλία και πέθανε στη Ραβένα το 1321, όπου και βρίσκεται ο τάφος του.

Το πιο γνωστό έργο του Δάντη είναι η **Θεία Κωμωδία**, ένα ταξίδι γεμάτο περιπέτειες στον «άλλο κόσμο»: ο Δάντης, που συμβολίζει το ανθρώπινο γένος, με οδηγό τον ποιητή Βιργίλιο, που συμβολίζει τη λογική, ταξιδεύει στην **Κόλαση**, στο **Καθαρήριο** (το μέρος όπου, σύμφωνα με την Καθολική Εκκλησία, οι αμαρτωλοί «καθαρίζουν» την ψυχή τους από τις αμαρτίες) και στον **Παράδεισο**. Στον Παράδεισο οδηγός του γίνεται η Βεατρίκη, μια γυναίκα με την οποία ήταν ερωτευμένος ο Δάντης και η οποία συμβολίζει την αγάπη του Θεού.

Ο Δάντης συναντά στον Παράδεισο το Ρωμαίο αυτοκράτορα Ιουστινιανό Α' (527–565). Στο παρακάτω απόσπασμα ο Ιουστινιανός μιλάει για το έργο του.

Π 5.17

*Ο Ιουστινιανός υπήρξα ο Καίσαρας,
[...] τον [...] άχρηστο έβγαλα από τους νόμους.
[...] Στης Εκκλησίας τον ίδιο δρόμο ως μπήκα,
Η χάρη του Θεού για το μεγάλο
Με φώτισε έργο, που το δόθηκα όλος·
[...] Στα ειρηνικά μου αφέθηκα τα έργα.*

Δάντης, *Θεία Κωμωδία*, μέρος 3ο, άσμα 6, στίχοι 10–27
Μετάφραση: Γ. Κότσιρας

- 1 Διαβάστε την πηγή Π 5.1.
 α) Ποιος την έγραψε και πότε;
 Τι είδους πηγή είναι; Σε ποιον απευθύνεται;
 β) Με βάση τις πληροφορίες που παίρνετε από την πηγή βρείτε στο διπλανό πίνακα τις λέξεις που περιγράφουν τις υποχρεώσεις του υποτελή στον κύριό του. Δικαιολογήστε τις επιλογές σας.

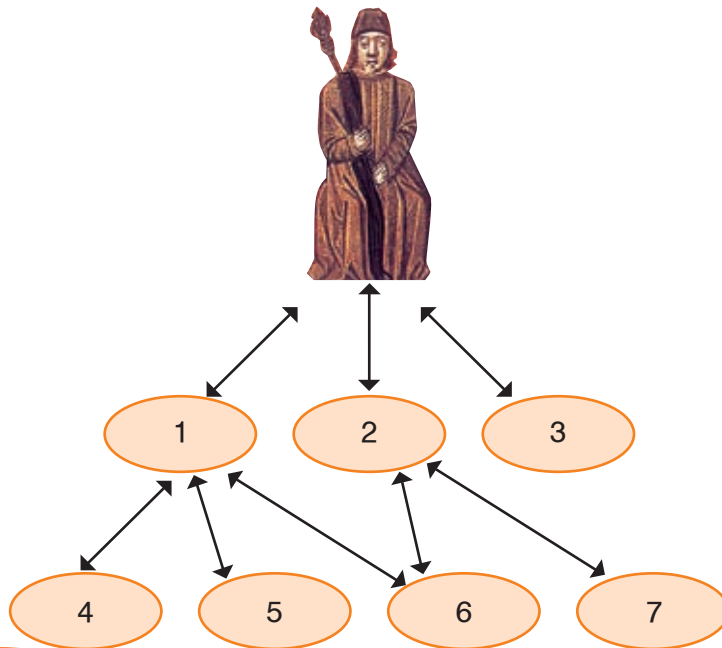

- 2 Η παρακάτω ακροστιχίδα αναφέρεται στη χωροδεσποτεία και στους χωροδεσπότες. Λύστε την!

- 1 Λέγεται και αλλιώς ο χωροδεσπότης.
 2 Μια από τις εξουσίες που ασκούσε ο χωροδεσπότης στη χωροδεσποτεία του.
 3 Τους πλήρωναν οι αγρότες στους χωροδεσπότες.
 4 Το κάστρο εκτός από κατοικία του χωροδεσπότη ήταν και ... για προστασία.
 5 Μια από τις υπηρεσίες που πρόσφεραν οι αγρότες στους χωροδεσπότες.
 6 Μια ακόμη υπηρεσία που όφειλαν οι αγρότες στους χωροδεσπότες.
 7 Η χωροδεσποτεία που ανήκει σε έναν άρχοντα γαιοκτήμονα λέγεται ... .
 8 Έτσι λέγονται οι αγρότες που δεν έχουν δική τους γη, αλλά καλλιεργούν τη γη ενός χωροδεσπότη με όρους και ανταλλάγματα.
 9 Μια από τις εξουσίες που ασκούσε ο χωροδεσπότης στη χωροδεσποτεία του.
 10 Ο χωροδεσπότης είχε και αυτή την εξουσία στη χωροδεσποτεία του.
 11 Έτσι ονομάζεται ο φόρος που προοριζόταν για την Εκκλησία.
 12 Οι αγρότες για τη γη που καλλιεργούσαν πλήρωναν ... .
 13 Η κατοικία του χωροδεσπότη.

3 Τοποθετήστε στη σωστή θέση τον καθένα από τους υποτελείς του βασιλιά:

Είμαι ο Γκι ντε Ναμπιέρ, πιστός υποτελής στον κύριό μου. Ο άλλος υποτελής του κυρίου μου υπηρετεί και σε άλλον άρχοντα.

Είμαι ο Ζαν ντε Γκιγιέν. Ένας από τους υποτελείς του κυρίου μου είναι υποτελής και σε άλλον άρχοντα.

Είμαι ο Αλφόνσος του Πουατιέ. Ένας από τους υποτελείς του κυρίου μου είναι υποτελής και σε άλλον άρχοντα.

Είμαι ο Πέτρος Μοκλέρκ, είμαι υποτελής στο βασιλιά, αλλά έχω και εγώ δύο υποτελείς.

Είμαι ο Πέτρος ντε Μπερί, πιστός υποτελής δύο κυρίων.

Είμαι ο Φιλίπ της Τουλούζης, υποτελής στο βασιλιά.

Είμαι ο Τιμπό της Καμπανίας, υποτελής ο ίδιος, που έχω κι εγώ με τη σειρά μου άλλους υποτελείς. Ένας από αυτούς είναι υποτελής και σε άλλον άρχοντα.

- 4 Παρατηρήστε προσεκτικά τις εικόνες 5.4, 5.5, 5.6 και Π 5.5. Περιγράψτε σε ένα δικό σας κείμενο (100–110 λέξεις) το κάστρο που βλέπετε στη διπλανή εικόνα.

- 5 Διαβάστε την πηγή Π 5.7. α) Πότε γράφτηκε η πηγή; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Χρησιμοποιήστε τις πληροφορίες που παίρνετε από την πηγή για να συμπληρώσετε στο παρακάτω ημερολόγιο τις δουλειές που έχει να κάνει ο Ζαν Μπάτερυ.

ΔΕΥΤΕΡΑ

Να αλέσω το σιτάρι και να μαζέψω την κοπριά στα χωράφια του άρχοντα.

ΤΡΙΤΗ

.....
.....
.....
.....

ΤΕΤΑΡΤΗ

.....
.....
.....
.....

ΠΕΜΠΤΗ

.....
.....
.....
.....

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

.....
.....
.....
.....

ΣΑΒΒΑΤΟ

.....
.....
.....
.....

ΚΥΡΙΑΚΗ

.....
.....
.....
.....

Συνεχίστε μόνοι σας με τις υπόλοιπες εργασίες. Αν θέλετε μπορείτε να προσθέσετε και άλλες μέρες.

- 6 Παρατηρήστε προσεκτικά την παρακάτω εικόνα. α) Τι είδους πηγή είναι; Ποιος τη δημιούργησε και πότε; β) Τι εικονίζει; Περιγράψτε τους δρόμους, την αγορά, πώς είναι χτισμένα τα κτίρια, τα επαγγέλματα που κάνουν οι άνθρωποι. γ) Μπορείτε να συμπληρώσετε τη λεζάντα της εικόνας με όλες αυτές τις πληροφορίες;

Τοιχογραφία του ζωγράφου Αμπρότζιο Λορεντσέτι με μια μεσαιωνική πόλη. 1337–1339, Σιένα, Δημαρχείο. Μπορούμε να δούμε ..... (συνεχίστε μόνοι σας)

- 7 Διαβάστε την πηγή Π 5.13. α) Τι είδους πηγή είναι και πότε γράφτηκε; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη; β) Με βάση τα στοιχεία της πηγής, ποια από τα παρακάτω ζευγάρια μπορούν να παντρευτούν και ποια όχι; Δικαιολογήστε τις απαντήσεις σας.

Είμαι η Ματθίλδη. Ο Ζερόμ είναι δεύτερος ξάδελφός μου.

Είμαι ο Ζερόμ. Θέλω να παντρευτώ τη χαριτωμένη Ματθίλδη.

Είμαι ο Γκιγιόμ. Παντρεύτηκα για πρώτη φορά πολύ μικρός. Θέλω να ξαναπαντρευτώ. Σκοπεύω να ζητήσω σε γάμο την Ελεονόρα.

Είμαι η Ελεονόρα. Θέλω να παντρευτώ τον Γκιγιόμ.

Είμαι η Ισαβέλλα. Ο Φρειδερίκος μου δεν έχει κανένα εισόδημα και δεν εργάζεται.

Είμαι ο Φρειδερίκος και σκοπεύω να ζητήσω το χέρι της όμορφης Ισαβέλλας.

Είμαι η Φραντζέσκα. Η πρώτη γυναίκα του Κριστόφορο ήταν αδελφή μου.

Είμαι ο Κριστόφορο και είμαι πολύ ερωτευμένος με τη Φραντζέσκα.

Είμαι η Ιζόλδη. Ο πατέρας μου Κάρολος βάπτισε τον Τριστάνο.

Είμαι ο Τριστάνος. Θέλω για σύζυγό μου την Ιζόλδη.

- 8 Ποιες από τις παρακάτω συνταγές προορίζονται για τα τραπέζια των πλουσίων και ποιες για τα τραπέζια των φτωχών; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

Κόκορας με μέλι

Υλικά

- 1 κόκορας
- 6 αβγά (μόνον οι κρόκοι)
- Λίγο αλεύρι
- Πιπερόριζα
- Πιπέρι
- Αλάτι
- Σαφράνι
- 3 κούπες μέλι
- Μισή κούπα μουστάρδα
- Μισή κούπα κόκκινο κρασί

Εκτέλεση

Πλένετε καλά τον κόκορα, βγάζετε τα εντόσθια και τον ετοιμάζετε για ψήσιμο. Βάζετε τον κόκορα στο φούρνο και τον αφήνετε να ροδίσει. Τότε τον βγάζετε από το φούρνο και τον αφήνετε να κρυώσει. Σε μια γαβάθα ανακατεύετε καλά τους κρόκους από τα αβγά, το αλεύρι, την πιπερόριζα, το πιπέρι, το αλάτι και το σαφράνι μέχρι να γίνουν ένα παχύ κουρκούτι. Κόβετε τον κόκορα σε μεγάλα κομμάτια και τα βάζετε σ' ένα ταψί. Τα αλείφετε με το κουρκούτι και τα ψήνετε στο φούρνο μέχρι να πάρουν ένα χρυσαφί χρώμα. Στο μεταξύ σε μια κατσαρόλα ανακατεύετε καλά το μέλι, τη μουστάρδα και το κόκκινο κρασί. Σιγοβράζετε το μίγμα μέχρι να δέσει η σάλτσα. Περιχύνετε με αυτήν τον ψητό κόκορα. Σερβίρετε το φαγητό ζεστό!

Υλικά

- 3–4 κούπες αλεύρι
- 2 αβγά (μόνο τους κρόκους)
- 1 κούπα βούτυρο
- Νερό βρασμένο
- Αρκετό μοσχαρίσιο κρέας φιλοκομμένο (κιμάς)
- Μισή κούπα ξερά δαμάσκηνα φιλοκομμένα
- Μισή κούπα χουρμάδες φιλοκομμένοι
- Μισή κούπα σταφίδες
- Λίγο ξύδι
- Πιπέρι
- Αλάτι
- Σαφράνι

Κρεατόπιτα

Εκτέλεση

Σε μια γαβάθα ανακατεύετε καλά το φιλοκομμένο μοσχάρι, τα δαμάσκηνα, τους χουρμάδες, τις σταφίδες, το ξύδι, το πιπέρι, το αλάτι και το σαφράνι μέχρι να γίνει ένα ομοιόμορφο μίγμα. Λιώνετε σε μια κατσαρόλα το βούτυρο. Σε μια άλλη γαβάθα ανακατεύετε το αλεύρι με το λιωμένο βούτυρο καλά μέχρι να γίνει και αυτό ένα ομοιόμορφο μίγμα. Προσθέτετε τα αβγά και όσο νερό χρειάζεται. Τα ζυμώνετε καλά μέχρι το ζυμάρι να μην κολλάει στα χέρια. Χωρίζετε το ζυμάρι στα δύο και με τον πλάστη ανοίγετε δύο φύλλα. Σ' ένα ταψί βάζετε το ένα φύλλο και απλώνετε το μίγμα με το κρέας και τα φρούτα. Σκεπάζετε με το άλλο φύλλο και ψήνετε. Η πίτα σας είναι έτοιμη!

Σούπα με δημητριακά

Υλικά

- 2 κούπες αλεύρι από κριθάρι
- 2 κούπες αλεύρι από σιτάρι
- 2 κούπες αλεύρι από σίκαλη
- Γάλα
- Βούτυρο
- Αλάτι

Εκτέλεση

Σε μια μεγάλη κατσαρόλα βράζετε το γάλα. Σε μια γαβάθα βάζετε το αλεύρι από σιτάρι, από κριθάρι και από σίκαλη μαζί με λίγο αλάτι. Τα ανακατεύετε όλα μαζί μέχρι να δημιουργηθεί ένα ενιαίο και ομοιογενές μίγμα. Μόλις το γάλα αρχίζει να βράζει ρίχνετε σιγά σιγά το μίγμα αυτό μέσα στο γάλα προσέχοντας να μην κολλήσει και να μη σβολιάσει. Συνεχίζετε να ανακατεύετε. Μόλις αρχίζει να βράζει κατεβάζετε την κατσαρόλα από τη φωτιά και περιμένετε να κρυώσει και να δέσει η σούπα. Σερβίρεται χλιαρή.

[10ος – 13ος αιώνας]

- 9 Ο Χουάν Σιδόνια είναι 9 χρόνων, γιος ενός χρυσοχόου στο Τολέδο το 1217. Ο Ζαν ντε Γκιγιόμ είναι 10 χρόνων, ο δεύτερος γιος ενός φεουδάρχη στην περιοχή της Ορλεάνης, στη σημερινή Γαλλία, το 1217. Γράψτε ένα κείμενο (80–90 λέξεις) γι' αυτούς και τις σπουδές που μπορούν να κάνουν. Σε τι σχολείο μπορούν να πάνε; Τι θα μάθουν εκεί; Μετά το σχολείο πού αλλού μπορούν να σπουδάσουν; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- 10 Μελετήστε το χάρτη 5.28. Με τις πληροφορίες που πήρατε από το χάρτη σημειώστε στην παρακάτω ιστορική γραμμή σε ποιον αιώνα ιδρύθηκαν τα πανεπιστήμια στην Οξφόρδη, στο Κέμπριτζ, στη Λουβέν, στο Μονπελιέ, στη Σαλαμάνκα, στην Πάντοβα, στο Τίμπινγκεν, στη Λειψία, στην Κρακοβία, στην Πράγα, στην Γκρενόμπλ και στη Βασιλεία.

900 1000 1100 1200 1300 1400 1500

- 11 Τι ρυθμού είναι οι εκκλησίες που εικονίζονται στις παρακάτω φωτογραφίες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

1

2

12 Συμπληρώστε τα κενά στο διάλογο διαλέγοντας την κατάλληλη λέξη από αυτές που δίνονται στο κουτί. Οι λέξεις πρέπει να τοποθετηθούν στον κατάλληλο γραμματικό τύπο. Πέντε λέξεις δεν ταιριάζουν.

Δε γνωρίζουμε και πολλά πράγματα για τον ..... στη δυτική Ευρώπη αυτή την εποχή.

Για ποια εποχή μιλάς;

Για το διάστημα από τον ..... μέχρι το .....

Φυσικό είναι. Ένα μεγάλο μέρος από αυτόν ήταν .....

Δε ..... ποτέ και χάθηκε.

Σώθηκαν όμως αρκετά κείμενα στα .....

Αλλά λατινικά ήξεραν ..... Οι ..... άνθρωποι δεν ήξεραν λατινικά.

Τα λατινικά ήταν η γλώσσα των .....

Ναι και οι περισσότεροι μιλούσαν μόνο τη γλώσσα του ..... τους.

Έγραψαν όμως διάφορα έργα στις ..... γλώσσες.

Ναι, έγραψαν ..... ποιήματα.

Σε αυτές τις γλώσσες τραγουδούσαν και οι .....

Γράφτηκαν επίσης και .....

Έχω διαβάσει μερικά. Όλα μιλάνε για τα ..... και τους ..... των ..... Ποιοι τα διάβαζαν;

Κυρίως οι .....

10ος αιώνας, 11ος αιώνας, 13ος αιώνας, 14ος αιώνας, αριστοκράτης, γράφομαι, ελληνικά, έρωτας, ιππότης, ιπποτικός, κατόρθωμα, λατινικά, λίγος, μορφωμένος, μυθιστόρημα, περισσότερος, πολιτισμός, πολύς, προφορικός, τοπικός, τόπος, τροβαδούρος, χωροδεσπότης

[10ος – 13ος αιώνας]

- 13 Σε ποιον αιώνα χρονολογούνται οι πηγές 5.1, 5.6, 5.14, 5.15, 5.16, 5.19, 5.20, 5.21, 5.29, 5.31, 5.38, Π 5.9, Π 5.11, Π 5.14, Π 5.15, Π 5.16, Π 5.17; Τοποθετήστε τις πηγές αυτές στην ιστορική γραμμή.

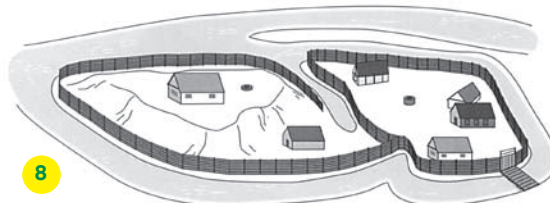
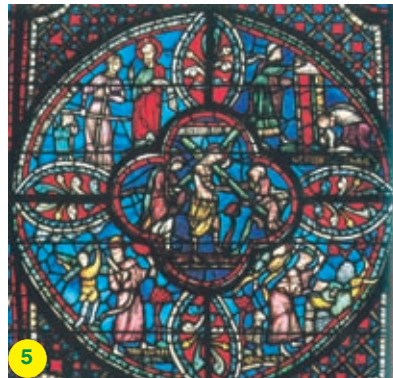
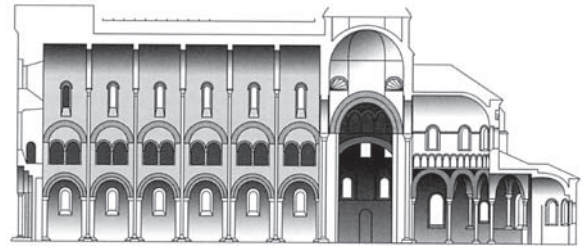
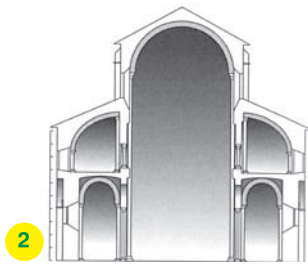
- 14 Αντιστοιχίστε τα κουτιά με τις εικόνες.
(Κάποια κουτιά αντιστοιχούν σε παραπάνω από μία εικόνες).

Τείχη πόλης

Σχέδιο οικισμού

Μικρογραφία από χειρόγραφο

Εκκλησία γοθτικού ρυθμού

Σχέδιο εκκλησίας ρομανικού ρυθμού

Βιτρό

Κάστρο

Σχέδιο σπιτιού

ΠΟΥ ΜΑΡΙΑ

ΦΥΣ

ΓΕΝ

ΝΗ

ΕΥΡΕ

ΥΡΡΩ

ΙΣΩΝ

ΝΕΡΝΗ

ΤΟΥΣ

ΕΥΡΕ

ΥΡΡΩ

ΙΣΩΝ

ΝΕΡΝΗ

ΤΟΥΣ

ΕΥΡΕ

ΥΡΡΩ

ΙΣΩΝ

ΝΕΡΝΗ

ΤΟΥΣ

Κεφάλαιο 6

Η εποχή των Κομνηνών Η βυζαντινή κοινωνία σε καμπή (11ος – αρχές 13ου αιώνα)

Π 6.1

Αλεξιάδα

Η Αλεξιάδα είναι ένα ιστορικό έργο. Το έγραψε η Άννα Κομνηνή, κόρη του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081–1118). Η Άννα Κομνηνή παινεύει τον πατέρα της και τον χαρακτηρίζει πολύ ικανό ηγεμόνα και υπέροχο άνθρωπο. Φαίνεται πάντως και από άλλες πηγές ότι ο Αλέξιος Α΄ προσπάθησε να οργανώσει τη βυζαντινή διοίκηση. Η πολιτική που ακολούθησε ο ίδιος και οι διάδοχοί του έκανε μικρότερο τον κίνδυνο από την οικονομική κρίση που απειλούσε το βυζαντινό κράτος από τα μέσα του 11ου αιώνα.

Μικρογραφία με το Χριστό να ευλογεί τον Αλέξιο Α΄ Κομνηνό. 12ος αιώνας, Βατικανό, Αποστολική Βιβλιοθήκη του Βατικανού.

Α. Η ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας Η βυζαντινή αριστοκρατία

Αριστοκρατικές οικογένειες

Όσο πιο παλιά ήταν μια οικογένεια και όσο πιο ένδοξους προγόνους είχε, τόσο πιο σεβαστή και ισχυρή ήταν. Οι πιο γνωστές αριστοκρατικές οικογένειες ήταν οι Στρατηγόπουλοι, οι Ραούλ, οι Φιλανθρωπινοί, οι Άγγελοι, οι Καντακουζηνοί, οι Κομνηνοί και οι Ταρχανειώτες. Οι οικογένειες αυτές συγγένευαν μεταξύ τους. Συχνά οι αριστοκράτες δε χρησιμοποιούν μόνο το οικογενειακό όνομα του πατέρα τους αλλά και της μητέρας τους.

Π 6.2

Π 6.3

Μικρογραφίες με βυζαντινούς αριστοκράτες. Στην εικόνα Π 6.2 ο Θεόδωρος Κομνηνός Δούκας Συναδηνός και η σύζυγός του Ειρήνη και στην Π 6.3 ο Μιχαήλ Κομνηνός Λάσκαρης Βρυένιος Φιλανθρωπηνός και η σύζυγός του Άννα Καντακουζηνή. 14ος αιώνας, Οξφόρδη (Μεγάλη Βρετανία), Βοδλειανή Βιβλιοθήκη.

Έπος του Διγενή Ακρίτα

Για τους ακρίτες μιλήσαμε στη σ. 67 του βιβλίου.

Κεντρικό θέμα στο **Έπος του Διγενή Ακρίτα** είναι ο ακρίτας Βασίλειος Διγενής, μυθικό πρόσωπο, η ζωή και τα κατορθώματά του. Το έπος γράφτηκε ανάμεσα στα τέλη του 10ου και τα μέσα του 11ου αιώνα. Μιλάει για ένα μουσουλμάνο εμίρη που παντρεύτηκε μια βυζαντινή αρχοντοπούλα, έγινε χριστιανός και απέκτησε ένα γιο, το Βασίλειο. Ο Βασίλειος ονομάζεται Διγενής γιατί είχε διπλό «γένος» (μουσουλμανικό και χριστιανικό). Όταν μεγάλωσε, έγινε ακρίτας και σ' όλη του τη ζωή πολεμούσε εχθρούς, ληστές και άγρια θηρία.

Στο παρακάτω απόσπασμα από το **Έπος** βυζαντινοί αριστοκράτες παινεύονται για την καταγωγή τους.

Π 6.4

Γιατί κι εμείς προερχόμαστε από μεγάλη γενιά
Ο πατέρας μας είχε καταγωγή από την οικογένεια των Δουκών [οικογένεια αριστοκρατών],
και η γενιά της μάνας μας είναι οι Κιρμάγαστροι [άλλη αριστοκρατική οικογένεια].
Τον πατέρα μας τον εξόρισαν, γιατί έκανε εξέγερση στο στρατό. [...]
Η μάνα μας γέννησε πέντε αδελφούς, αυτούς που βλέπεις,
και είχαμε και μιαν αδελφή [...],
που όλοι τη χαιρόμασταν, όπως και τα κατορθώματά μας.

Βασίλειος Διγενής Ακρίτας, 12ος αιώνας
Απόδοση στα νέα ελληνικά

Π 6.5 Β. Η οικονομία και η κοινωνία

Το εμπόριο και οι ιταλικές ναυτικές πόλεις

Νόμισμα

Τον 11ο αιώνα για πρώτη φορά το βυζαντινό χρυσό νόμισμα νοθεύτηκε (το βάρος του έμεινε το ίδιο, αλλά μείωσαν το χρυσό που είχε και αύξησαν τα άλλα μέταλλα) και **υποτιμήθηκε**. Με την υποτίμηση το νόμισμα είχε μικρότερη αξία, δηλαδή με το ίδιο νόμισμα αγόραζε κανείς λιγότερα προϊόντα. Στα χρόνια του βυζαντινού αυτοκράτορα Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη (1078–1081) έχουμε χρυσά νομίσματα με εννέα καράτια. Ο Αλέξιος Α' έκοψε νέο χρυσό νόμισμα με 20–21 καράτια, το **υπέρπυρο**.

Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας

Στην πραγματικότητα τα κρατικά αξιώματα στη Βενετία τα κατείχαν οι πιο πλούσιοι και ισχυροί πολίτες της. Τις αποφάσεις για όλα τα σημαντικά ζητήματα τις έπαιρνε το **Μεγάλο Συμβούλιο**, που είχε 200 περίπου μέλη. Απ' αυτό εκλεγόταν ο **δόγης της Βενετίας**, ο αρχηγός του βενετικού κράτους. Μαζί με το δόγη, την εξουσία είχε και το **Συμβούλιο των Δέκα**.

Χρυσό νόμισμα του βυζαντινού αυτοκράτορα Νικηφόρου Γ' Βοτανειάτη. Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο.

Το Παλάτι των Δόγηδων στη Βενετία (Ιταλία). Μετά το 1340.

Π 6.6

Μικρογραφία που εικονίζει το Συμβούλιο των Δέκα. 15ος αιώνας, Σαντιγί (Γαλλία), Μουσείο Κοντέ.

Π 6.7

Εμπορικά προνόμια

Ας δούμε τα πιο σημαντικά προνόμια που έδωσε ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός στη Βενετία, όπως τα περιγράφει η Άννα Κομνηνή στην *Αλεξιάδα*.

Π 6.8

Και παραχώρησε όλα τα εργαστήρια από την παλιά εβραϊκή σκάλα [προκουμαία του λιμανιού] ως την ονομαζόμενη Βίγλα και δώρισε επίσης όλες τις προκουμαίες που βρίσκονται ανάμεσα σ' αυτά τα δυο σημεία. Και άλλα πολλά ακίνητα χάρισε που βρίσκονταν είτε στη Βασιλεύουσα [Κωνσταντινούπολη] είτε στην πόλη του Δυρραχίου είτε οπουδήποτε αλλού εκείνοι το ζήτησαν. Και το κυριότερο, τους απαλλάξε από τους φόρους σ' όλες τις χώρες που ήταν κάτω από την κυριαρχία των Ρωμαίων [τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία], ώστε να εμπορεύονται ελεύθερα [...], χωρίς να πληρώνουν ούτε καν έναν οβολό [νόμισμα] ως τελωνειακό δασμό μήτε να καταβάλλουν οποιαδήποτε εισφορά στο κράτος. Εξαιρέθηκαν έτσι από κάθε έλεγχο του βυζαντινού κράτους.

Άννα Κομνηνή, *Αλεξιάδα*, πρώτο μισό 12ου αιώνα
Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη

Π 6.9

Πίνακας του ζωγράφου Κριστόφορο Γκράσι με το λιμάνι της Γένοβας το 1481. Γένοβα (Ιταλία), Ναυτικό Μουσείο.

Γένοβα

Η Γένοβα είναι μια παραθαλάσσια πόλη στη σημερινή βορειοδυτική Ιταλία. Πολύ λίγα ξέρουμε για την ιστορία της πόλης μέχρι τον 11ο αιώνα. Την εποχή αυτή η Γένοβα αρχίζει να αναπτύσσεται οικονομικά. Είναι μια ναυτική πόλη που την κυβερνά ένα συμβούλιο.

Οι Γενοβέζοι κάνουν εμπόριο στην ανατολική Μεσόγειο, στο Αιγαίο πέλαγος και στη Μαύρη Θάλασσα. Η Γένοβα, η Βενετία και η Πίζα θέλουν καθεμιά τους να ελέγχει τους θαλάσσιους δρόμους, γι' αυτό συγκρούονται συχνά μεταξύ τους. Το 13ο και το 14ο αιώνα η Γένοβα πήρε κάποια λιμάνια στο Αιγαίο πέλαγος (Χίος, Μυτιλήνη) και το Πέραν, μια σημαντική θέση ακριβώς απέναντι από την Κωνσταντινούπολη. Το 15ο και το 16ο αιώνα οι Οθωμανοί κατέλαβαν τις κτήσεις της Γένοβας.

Το Πέραν (που αλλιώς ονομάζεται και Γαλατάς) σήμερα. Βλέπουμε τον Πύργο του Γαλατά που έχτισαν οι Γενοβέζοι το 1348. Κωνσταντινούπολη (Τουρκία).

Π 6.10

Λατίνοι

Οι υπήκοοι της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας ονόμαζαν «Λατίνους» και «Φράγκους» τους χριστιανούς στη δυτική Ευρώπη τη μεσαιωνική εποχή, ανεξάρτητα από το κράτος που ανήκαν. Στις πηγές της εποχής με τις δύο αυτές λέξεις ονομάζεται ο χριστιανός που ανήκει στην Καθολική Εκκλησία.

Αλλαγές στο καθεστώς της γης και το στρατό – Η πρόνοια

Πρόνοια

Δε γνωρίζουμε πολλά πράγματα για την πρόνοια την εποχή αυτή. Οι περισσότερες πληροφορίες που έχουμε είναι από νεότερες πηγές. Γνωρίζουμε ότι το κράτος συνέχιζε να έχει δική του τη γη και μπορούσε να πάρει πίσω την πρόνοια όποτε ήθελε. Στην πραγματικότητα όμως αυτό γινόταν σπάνια. Γνωρίζουμε επίσης ότι από το δεύτερο μισό του 13ου αιώνα οι προνοιάριοι μπορούν να αφήνουν κληρονομιά την πρόνοια στους απογόνους τους, αλλά δεν μπορούν ούτε να τη χαρίσουν ούτε να την πουλήσουν.

Εξεγέρσεις

Το 1185 ορισμένοι από τους αριστοκράτες βρήκαν την ευκαιρία με τον πόλεμο ανάμεσα στο βυζαντινό αυτοκράτορα και το Νορμανδό βασιλιά και οργάνωσαν εξέγερση στην Κωνσταντινούπολη. Ο βυζαντινός αυτοκράτορας Ανδρόνικος Α΄ Κομνηνός (1183–1185) πιάστηκε και θανατώθηκε σκληρά στον Ιππόδρομο. Μετά τους Κομνηνούς στο θρόνο ανέβηκε η **δυναστεία των Αγγέλων**, που βασίλεψαν μέχρι το 1204.

Για τη δημιουργία του Βασιλείου των Νορμανδών μιλήσαμε στη σ. 63 του βιβλίου.

Η χαριστική δωρεά και τα μοναστήρια

Κανονισμός λειτουργίας του μοναστηριού

Οι κανόνες που ορίζουν πώς λειτουργεί ένα μοναστήρι λέγονται **Τυπικό**. Τυπικά σώζονται από διάφορες περιόδους στη βυζαντινή ιστορία. Μας δίνουν πληροφορίες για τον τρόπο που ήταν οργανωμένα τα μοναστήρια, πώς ζούσαν οι καλόγεροι, τι περιουσία είχε το μοναστήρι.

Παρακάτω θα δούμε δύο αποσπάσματα από το *Τυπικό του μοναστηριού του Παντοκράτορα*, που ίδρυσαν στην Κωνσταντινούπολη μέλη από την οικογένεια των Κομνηνών. Το μοναστήρι είχε, ανάμεσα στα άλλα, τρεις εκκλησίες, πτωχοκομείο, νοσοκομείο, φρενοκομείο και ξενώνα για ηλικιωμένους. Το *Τυπικό* όριζε πώς θα λειτουργεί και το νοσοκομείο του μοναστηριού.

Π 6.11

Π 6.12

Η Αυτοκρατορική Μεγαλειότητά μου αποφάσισε να ιδρύσει ένα νοσοκομείο για πενήντα ασθενείς. Ορίζω τα εξής: Να υπάρχουν πενήντα άνετα κρεβάτια για τους εισαγόμενους· δέκα απ' αυτά τα πενήντα κρεβάτια να προορίζονται για ασθενείς με ανοιχτές πληγές ή κατάγματα, οχτώ για ασθενείς με οφθαλμικές, κοιλιακές ή άλλες σοβαρές παθήσεις, δώδεκα για γυναίκες ασθενείς και τα υπόλοιπα για τους συνηθισμένους αρρώστους. Αν οι πτέρυγες για τις πληγές, τις οφθαλμικές παθήσεις και τα άλλα ιδιαίτερος επώδυνα νοσήματα δεν είναι πλήρεις, τα ελεύθερα κρεβάτια να δίνονται σε συνηθισμένους αρρώστους. Κάθε κρεβάτι να έχει ένα στρώμα, μια κουβέρτα και ένα μαξιλάρι· το χειμώνα να δίνονται δυο επιπλέον κουβέρτες.

[...] Τα πενήντα κρεβάτια να μοιράζονται σε πέντε πτέρυγες. Σε κάθε πτέρυγα να υπάρχει ένα κρεβάτι επιπλέον, που να προορίζεται για επείγουσες περιπτώσεις [...] να υπάρχουν και άλλα έξι κρεβάτια με ένα άνοιγμα στο στρώμα για τους ασθενείς που δεν μπορούν καθόλου να κινηθούν.

*Τυπικό του μοναστηριού του Παντοκράτορα, πρώτο μισό 12ου αιώνα
Μετάφραση: Δ. Κούρτοβικ*

Το χρυσόβουλο (έγγραφο με χρυσή βούλα, δηλαδή σφραγίδα) του Αλέξιου Α΄ Κομνηνού με το οποίο ιδρύθηκε το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου στην Πάτμο. Στο κάτω μέρος φαίνεται η υπογραφή του αυτοκράτορα. 1088, Πάτμος (Δωδεκάνησα), Μονή Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου.

Για την καθαριότητα και την υγιεινή το Τυπικό ορίζει:

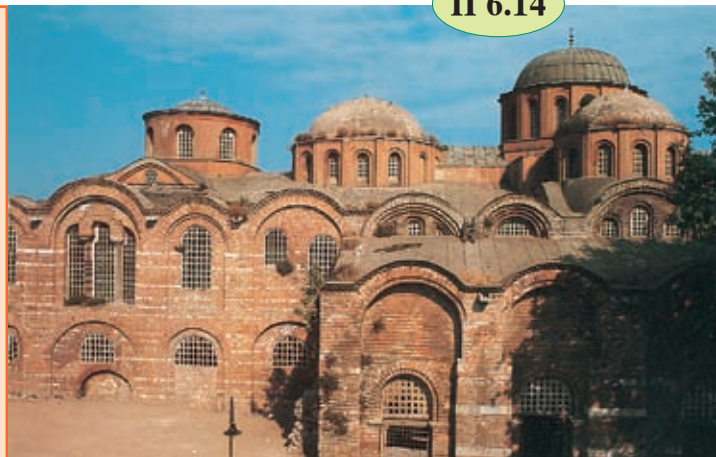
Για τους φτωχότερους ασθενείς και για όσους έχουν αρρωστήσει από τις φοβερότερες αρρώστιες, να υπάρχουν μονίμως 15–20 πουκάμισα και εσώρουχα, με τα οποία να ντύνονται μόλις εισάγονται στο νοσοκομείο, ενώ τα δικά τους πουκάμισα να πλένονται και να φυλάγονται μέχρι να γίνουν καλά οι κάτοχοί τους και να βγουν από το νοσοκομείο. Κάθε χρόνο τα φθαρμένα σεντόνια και εσώρουχα πρέπει να αλλάζουν, οι μαξιλαροθήκες πρέπει να αφαιρούνται και το περιεχόμενό τους να ανανεώνεται. Τα σκισμένα υφάσματα πρέπει να αλλάζονται και κατόπιν να ράβονται ξανά, ώστε οι ασθενείς να αισθάνονται πιο άνετα.

Τυπικό του μοναστηριού του Παντοκράτορα, πρώτο μισό 12ου αιώνα

Μετάφραση: Δ. Κούρτοβικ

Π 6.13

Π 6.14

Οι εκκλησίες στο μοναστήρι του Παντοκράτορα (Μολά Ζεϊρέκ Τζαμί). Μεταξύ 1120–1136, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία).

Γ. Γράμματα και τέχνες

Αυλή του βυζαντινού αυτοκράτορα

Στην Αυλή, δηλαδή στο περιβάλλον, του βυζαντινού αυτοκράτορα ανήκε και ο ποιητής **Θεόδωρος Πρόδρομος**. Πολλοί ιστορικοί πιστεύουν ότι αυτός έγραψε τα **πτωχοπροδρομικά** ποιήματα. Τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν το πρώτο μισό του 12ου αιώνα, στη δημόδη (δηλαδή την καθημερινή) ελληνική γλώσσα της εποχής. Μας δίνουν πληροφορίες για τη ζωή στις πόλεις, καθώς περιγράφουν διάφορους επαγγελματίες, καθημερινές συνήθειες και δυσκολίες κτλ.

Στο παρακάτω απόσπασμα μιλάει ένας λόγιος, δηλαδή ένας μορφωμένος, που πεινάει.

Π 6.15

Από μικρός μού έλεγε ο γέρος μου πατέρας
«Παιδί μου μάθε γράμματα και ό, τι θέλεις θα 'χεις,
Βλέπεις εκείνον, γιόκα μου, πεζός πώς περπατούσε,
και τώρα ειν' σ' όλα πλούσιος και με παχύ μουλάρι.
Ο άλλος, σαν ήταν μαθητής, δεν είχε ούτε παπούτσια,
και τώρα, δες που τα φορεί με τις μακριές τις μύτες [...]».

.....
Και έμαθα τα γράμματα, κι έκανα πολύ κόπο.
Κι αφού πια τάχα έγινα τεχνίτης των γραμμάτων,
μου λείπει τώρα το ψωμί και του ψωμιού η κόρα·
και βρίζω πια τα γράμματα, με δάκρυα στα μάτια:
«Ανάθεμα τα γράμματα, Χριστέ, κι όποιον τα θέλει!
Ανάθεμα και τον καιρό κι εκείνη την ημέρα,
όταν με παραδώσανε να πάω στο σχολείο,
να μάθω, λέει, γράμματα, τάχα να ζω απ' εκείνα!»

Πτωχοπρόδρομος, Δεύτερο ποίημα, 12ος αιώνας
Απόδοση στα νέα ελληνικά

Δ. Νέα κράτη στη Μικρά Ασία και τη Βαλκανική χερσόνησο

Το Σελτζουκικό Σουλτανάτο του Ικονίου ή Σουλτανάτο του Ρουμ

Σουλτανάτο του Ρουμ

Το σελτζουκικό κράτος στη Μικρά Ασία λέγεται **Σουλτανάτο του Ρουμ**, γιατί ιδρύθηκε σε περιοχές που πριν ανήκαν στο βυζαντινό αυτοκράτορα. Αυτός είχε τον τίτλο «Αυτοκράτορας των Ρωμαίων». Οι μουσουλμάνοι ονόμαζαν τους βυζαντινούς υπηκόους **Ρουμ**, λέξη που προέρχεται από το **Ρωμαίος**.

Μουσουλμανικά μυστικιστικά τάγματα

Π 6.16

Μικρογραφία που εικονίζει μια αγελάδα να προσκυνά το Μεβλανά Τζελαλεντίν Ρουμί, που ίδρυσε τους Μεβλεβήδες. 15ος αιώνας, Κωνσταντινούπολη (Τουρκία), Μουσείο του Παλατιού Τόπκαπι.

Στα τέλη του 13ου αιώνα ιδρύθηκαν στη Μικρά Ασία δύο μουσουλμανικά τάγματα: οι **Μπεκτασήδες** και οι **Μεβλεβήδες**. Οι Μπεκτασήδες ήταν αγαπητοί κυρίως στον αγροτικό πληθυσμό, ενώ οι Μεβλεβήδες στις πόλεις. Οι Μπεκτασήδες είχαν πολλές χριστιανικές ιδέες στο δόγμα τους. Βοήθησαν στον εξισλαμισμό της Μικράς Ασίας. Τα τάγματα αυτά ήταν οργανωμένα και τα λατρευτικά τους κέντρα ονομάζονταν **τεκέδες**.

Τα ορθόδοξα κράτη στη Βαλκανική χερσόνησο

Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία

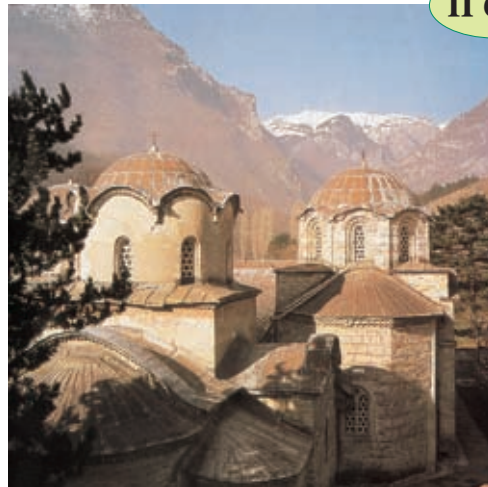
Την αυτοκέφαλη (ανεξάρτητη) Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία ίδρυσε ο **Άγιος Σάββας** (1169–1236), που ανήκε στη βασιλική δυναστεία των **Νεμάνια**. Ο Σάββας κατάφερε το 1219 να κάνει τη Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία ανεξάρτητη από το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως. Ο ίδιος μάλιστα έγινε ο πρώτος αρχιεπίσκοπός της. Στα τέλη του 13ου αιώνα η έδρα της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας μεταφέρθηκε στην πόλη **Ιπέκιο** (Πετς), στο σημερινό Κόσοβο.

Η Μονή Χιλανδαρίου στο Άγιο Όρος, που ίδρυσαν το 1198 ο Στέφανος Α΄ Νεμάνια και ο γιος του Σάββας. Είναι γνωστή και ως Σέρβικο Μοναστήρι.

Π 6.17

Π 6.18

Τρεις εκκλησίες στο Ιπέκιο (Πετς) στο Κόσοβο. Είναι οι εκκλησίες των Αγίων Αποστόλων (αρχές 13ου αιώνα), του Αγίου Δημητρίου και της Παναγίας Οδηγήτριας (πρώτο μισό 14ου αιώνα). Στις εκκλησίες αυτές είχε την έδρα της η Σερβική Ορθόδοξη Εκκλησία από τα τέλη του 13ου αιώνα.

Π 6.19

Τοιχογραφία που εικονίζει τον άγιο Σάββα. 13ος αιώνας, Μονή Μιλέσεβα (Σερβία).

Ε. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία και η δυτική Ευρώπη – Οι σταυροφορίες

Εκστρατείες

Π 6.20

Οι εκστρατείες των Νορμανδών βασιλιάδων ενάντια στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία (1081–1185)

Με τις εκστρατείες τους οι Νορμανδοί βασιλιάδες ήθελαν να καταλάβουν την Κωνσταντινούπολη. Οι βυζαντινοί αυτοκράτορες, για να τους αντιμετωπίσουν, οργάνωσαν μισθοφορικό στρατό και ζήτησαν ναυτική βοήθεια από τη Βενετία.

Οκτώ σταυροφορίες

1096–1099:	Α΄ Σταυροφορία
1147–1149:	Β΄ Σταυροφορία
1189–1192:	Γ΄ Σταυροφορία
1202–1204:	Δ΄ Σταυροφορία
1212:	Ε΄ Σταυροφορία
1228–1229:	ΣΤ΄ Σταυροφορία
1248–1254:	Ζ΄ Σταυροφορία
1270:	Η΄ Σταυροφορία

Α΄ Σταυροφορία

Ας δούμε πώς ξεκίνησε επίσημα ο πάπας Ουρβανός Α΄ την Α΄ Σταυροφορία στη σύνοδο που έγινε το 1096 στην πόλη Κλερμόν, στη σημερινή Γαλλία.

Π 6.21

Είναι σημαντικό να τρέξουμε γρήγορα να βοηθήσουμε τα αδέρφια μας που κατοικούν στην Ανατολή και έχουν ήδη ζητήσει τη βοήθειά μας [...]. Όλοι αυτοί που θα φύγουν και θα πεθάνουν στο δρόμο, είτε στη στεριά είτε στη θάλασσα, ή θα χάσουν τη ζωή τους πολεμώντας τους ειδωλολάτρες [τους μουσουλμάνους], θα συγχωρεθούν για τις αμαρτίες τους [...]. Ας πάνε λοιπόν να πολεμήσουν τους άπιστους σε μια μάχη που αξίζει να δώσουμε και να τελειώσουμε με νίκη, όσοι μέχρι τώρα έκαναν ξεχωριστά πολέμους [...] που έβλαπταν τους πιστούς [χριστιανούς]. Και αυτοί που ως τώρα ήταν ληστές, ας γίνουν από δω και πέρα ιππότες για το Χριστό.

Φουσέ της Σαρτρ, *Ιστορία της Ιερουσαλήμ*, 12ος αιώνας

Πολλοί άνθρωποι στη δυτική Ευρώπη ήταν ενθουσιασμένοι γιατί πίστευαν ότι θα απελευθερώσουν τους Αγίους Τόπους από τους «άπιστους» μουσουλμάνους. Αυτό τον ενθουσιασμό τον βλέπουμε και στο παρακάτω κείμενο, που γράφτηκε το 12ο αιώνα.

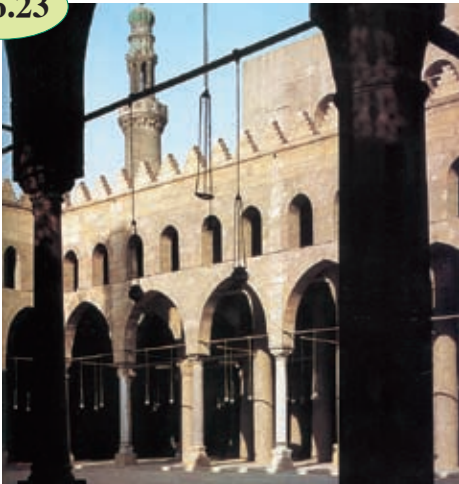
Π 6.22

Οι άνθρωποι άλλαξαν ξαφνικά διάθεση. Όλοι έτρεχαν να παρακαλέσουν τους επισκόπους και τους ιερείς να τους ντύσουν με το σύμβολο του σταυρού, σύμφωνα με τις διαταγές του ποντίφικα [πάπα]. Και την ώρα που οι πρίγκιπες καθυστερούσαν τις ετοιμασίες για το ταξίδι, οι απλοί άνθρωποι που ήταν φτωχοί αλλά πάρα πολλοί, ακολούθησαν κάποιον Πέτρο Ερημίτη και υπάκουαν σ' αυτόν σαν να ήταν κύριός τους. Τέτοια όρεξη είχαν οι φτωχοί, που κανένας τους δε σκέφτηκε το σπίτι του, τα αμπέλια και τους αγρούς του, και ο καθένας απ' αυτούς πούλησε φτηνά την καλύτερη περιουσία του.

Γιβέρτος του Νοζάν, *Ιστορία των σταυροφοριών*, 12ος αιώνας

Π 6.23

Μαμελούκοι σουλτάνοι

Οι **Μαμελούκοι**, μια μουσουλμανική δυναστεία με τουρκική καταγωγή, κυβέρνησαν την Αίγυπτο, τη Συρία και την Παλαιστίνη από το 1250 μέχρι και το 1517. Πρωτεύουσά τους ήταν το **Κάιρο**. Το κράτος τους ήταν σημαντικό στο διεθνές εμπόριο. Από τη χώρα τους περνούσαν, μέχρι τα τέλη του 15ου αιώνα, οι σημαντικότεροι χερσαίοι και θαλάσσιοι εμπορικοί δρόμοι. Έτσι οι Μαμελούκοι σουλτάνοι κέρδιζαν πολλά από τους φόρους στο εμπόριο.

Το 1291 οι Μαμελούκοι σουλτάνοι κατέλαβαν την Άκρα, την τελευταία πόλη που κρατούσαν οι Λατίνοι στην Παλαιστίνη.

Η εσωτερική αυλή στο τζαμί του Μαμελούκου σουλτάνου Μοχάμεντ Νασρ Ιμπν Καλαούν. 1335, Κάιρο (Αίγυπτος).

Π 6.24

Χάρτης που δείχνει την Άκρα. 1320 περίπου, Λονδίνο (Μεγάλη Βρετανία), Βρετανική Βιβλιοθήκη.

Όρκος πίστης

Ο Βυζαντινός αυτοκράτορας Αλέξιος Α΄ Κομνηνός ζήτησε από τους αρχηγούς της Α΄ Σταυροφορίας να του δώσουν όρκο πίστης, όπως έδιναν στη δυτική Ευρώπη οι υποτελείς στον κύριό τους. Με τον όρκο αυτό θα έπρεπε να του δώσουν τη γη που θα κατακτούσαν.

Οι δύο πηγές που ακολουθούν, μία βυζαντινή και μία από τη δυτική Ευρώπη, μιλούν με διαφορετικό τρόπο για αυτό τον όρκο υποτελείας που έδωσαν οι σταυροφόροι αρχηγοί.

Π 6.25

Ο βασιλιάς [Αλέξιος Α΄ Κομνηνός], θέλοντας να του δώσουν όλοι τον ίδιο όρκο με τον Γκοντοφρέ [Γοδεφρείδος της Μπουγιόν], τους καλούσε έναν έναν και συνομιλούσε μαζί τους ιδιαίτερος για οποιοδήποτε ζήτημα και χρησιμοποιούσε τους πιο μυαλωμένους ως μεσάζοντες στους πιο ατίθασους. Στην αρχή εκείνοι δεν ήθελαν να τον ακούσουν. Περίμεναν να έρθει ο Βοημούνδος [ο βασιλιάς των Νορμανδών] και έβρισκαν κάθε είδους τρόπους να ξεφεύγουν, απαιτώντας όλο και περισσότερα. Ο βασιλιάς όμως [...] τους κατάφερε να δώσουν τον όρκο του Γκοντοφρέ.

*Άννα Κομνηνή, Αλεξιάδα, πρώτο μισό 12ου αιώνα
Μετάφραση: Αλόη Σιδέρη*

Π 6.26

Τότε ο αυτοκράτορας, ανήσυχος και βράζοντας από θυμό, σκέφτηκε να εξουσιάσει τους ιππότες του Χριστού [τους αρχηγούς της Α΄ Σταυροφορίας] [...]. Τελικά μαζεύτηκαν όλοι οι μεγάλοι ευγενείς [αξιωματούχοι του Αλέξιου Α΄] που ήταν στην Κωνσταντινούπολη και, επειδή φοβόντουσαν μη χάσουν την πατρίδα τους, κατέληξαν με τα συμβούλια και τα πανούργα σχέδιά τους [...] ότι οι δούκες μας, οι κόμητές μας και όλοι οι αρχηγοί μας έπρεπε να δώσουν όρκο πίστης στον αυτοκράτορα. Αλλά αυτοί αρνήθηκαν [...] και είπαν: «Είναι βέβαιο ότι θα ατιμαστούμε και φαίνεται πως είναι δίκαιο να αρνηθούμε να ορκιστούμε πίστη σ' αυτόν». Πολλές φορές θα μας απογοήτευαν οι αρχηγοί μας, αλλά στο τέλος τέλος τι θα έκαναν; Θα έλεγαν ότι σπρωγμένοι από την ανάγκη, θέλοντας και μη θέλοντας, αναγκάστηκαν να ταπεινωθούν στη θέληση του τιποτένιου αυτοκράτορα [...]. Τόσο δυνατοί και σκληροί ιππότες γιατί έπραξαν έτσι; Ίσως γιατί τους έσπρωξε εκεί η μεγάλη ανάγκη.

*Χρονικό της Πρώτης Σταυροφορίας, 12ος αιώνας
Μετάφραση: Κ. Αντύπας*

Ιερουσαλήμ

Να πώς περιγράφουν την κατάκτηση της Ιερουσαλήμ από τους σταυροφόρους δύο πηγές του 12ου αιώνα, μία από τους σταυροφόρους και μία μουσουλμανική:

Π 6.27

Όλοι οι υπερασπιστές της πόλης έφευγαν [...] μέσα στην πόλη και οι δικοί μας τους κυνηγούσαν από πίσω σκοτώνοντάς τους και σφάζοντάς τους μέχρι το Ναό του Σολομώντα [το Τέμενος του Βράχου], όπου έγινε τέτοια σφαγή, ώστε οι δικοί μας είχαν τα πόδια τους και τους αστραγάλους τους μέσα στο αίμα εκείνων [...]. Τελικά, όταν νικήθηκαν οι ειδωλολάτρες [οι μουσουλμάνοι], έπιασαν οι δικοί μας άντρες και γυναίκες και σκότωναν όποιους ήθελαν και όποιους ήθελαν τους άφηναν ζωντανούς. [...] Έτρεξαν σ' όλη την πόλη παίρνοντας χρυσάφι και ασημί, άλογα και μουλάρια και [ληηλατώντας] σπίτια γεμάτα με όλα τα αγαθά. Και μετά ήρθαν οι δικοί μας χαρούμενοι και κλαίγοντας από τη μεγάλη χαρά στον τάφο του Σωτήρα μας, για να κάνουν λειτουργία και να δώσουν το τάμα που χρωστούσαν. Το άλλο πρωί ανέβηκαν οι δικοί μας με προσοχή στη σκεπή του ναού και βρήκαν τους Σαρακηνούς, άντρες και γυναίκες, και τους αποκεφάλισαν με γυμνά σπαθιά.

*Χρονικό της Πρώτης Σταυροφορίας, 12ος αιώνας
Μετάφραση: Κ. Αντύπας*

Π 6.28

Η Ιερουσαλήμ έπεσε [...] το πρωί της Παρασκευής του έτους Εγίρας 492 [15 Ιουλίου 1099]. Οι Φράγκοι πέρασαν από μαχαίρι τον πληθυσμό και λεηλάτησαν την περιοχή για μια εβδομάδα. Μια ομάδα μουσουλμάνων ταμπουρώθηκε στον Πύργο του Δαβίδ [ακρόπολη της Ιερουσαλήμ] και συνέχισε να αμύνεται για αρκετές μέρες. Όταν συμφώνησαν να παραδοθούν, τους χάρισαν τη ζωή. Οι Φράγκοι πράγματι κράτησαν το λόγο τους [...]. Στο τζαμί Αλ Άκσα οι Φράγκοι κατέσφαξαν περισσότερους από εβδομήντα χιλιάδες ανθρώπους, ανάμεσα τους ένα μεγάλο αριθμό ιμάμηδων και [άλλων] μουσουλμάνων [...]. Οι Φράγκοι έγδυσαν και το Τέμενος του Βράχου [και πήραν] περισσότερα από σαράντα ασημένια κηροπήγια [...] μια τεράστια ασημένια λάμπα [...] και εκατόν πενήντα μικρότερα ασημένια κηροπήγια και περισσότερα από είκοσι ακόμα χρυσά, για να μην αναφέρω περισσότερες λεπτομέρειες για τη λεία που άρπαξαν. [...] Οι άντρες είχαν σκοτωθεί, οι γυναίκες και τα παιδιά είχαν αιχμαλωτιστεί, τα σπίτια τους είχαν λεηλατηθεί.

*Ιμπν αλ Αθίρ, Παγκόσμιο χρονικό, 12ος αιώνας
Μετάφραση: Α.Γ. Σαββίδης*

Π 6.29

Γενική άποψη της Ιερουσαλήμ (Ισραήλ).

Κράτη

Τα λατινικά κράτη στην ανατολική Μεσόγειο μετά τις σταυροφορίες (τέλη 11ου – τέλη 13ου αιώνα)

Π 6.30

Η Δ΄ Σταυροφορία

Κωνσταντινούπολη

Το παρακάτω κείμενο προέρχεται από το χρονικό που έγραψε ένας από τους αρχηγούς της Δ΄ Σταυροφορίας, ο Γοδεφρείδος Βιλαρδουίνος. Περιγράφει τι ένωσαν οι σταυροφόροι όταν είδαν για πρώτη φορά την Κωνσταντινούπολη.

Π 6.31

Τώρα μπορείτε να μάθετε πώς κοίταζαν επίμονα την Κωνσταντινούπολη εκείνοι που δεν την είχαν δει ποτέ, γιατί δε μπορούσαν καθόλου να σκεφτούν πώς μπορεί να υπάρχει στον κόσμο όλο μια τόσο πλούσια πόλη, όταν είδαν αυτά τα ψηλά της τείχη και τους πλούσιους πύργους, και αυτά τα πλούσια παλάτια και αυτές τις ψηλές εκκλησίες, που ήταν τόσες πολλές, που κανείς δε θα πίστευε αν δεν το έβλεπε με τα μάτια του, και ακόμη το μήκος και το πλάτος της πόλης που κυβερνούσε όλες τις υπόλοιπες. Και μάθετε πως δεν υπήρξε άνθρωπος τόσο ασυγκίνητος που να μην ανατριχιάσει· κι αυτό δεν ήταν καθόλου περίεργο, γιατί ποτέ δεν έκαναν άνθρωποι μια τόσο μεγάλη επιχείρηση από τότε που χτίστηκε ο κόσμος.

Γοδεφρείδος Βιλαρδουίνος, Χρονικό, αρχές 13ου αιώνα
Μετάφραση: Κ. Αντύπας

Ληλάτησαν την Κωνσταντινούπολη

Δύο πηγές, μία λατινική και μία βυζαντινή, περιγράφουν πώς λεηλάτησαν την Κωνσταντινούπολη οι σταυροφόροι της Δ΄ Σταυροφορίας.

Π 6.32

Ο καθένας έβαλε φρουρά από ανθρώπους στο κάστρο που του είχε παραδοθεί, για να φυλάνε το θησαυρό. Και οι υπόλοιποι που είχαν σκορπιστεί στην πόλη πήραν πολλά λάφυρα. Και [...] κανείς δεν ήξερε να πει πόσα, χρυσάφι και ασήμι και σκεύη και πολύτιμα πετράδια και μετάξια και γούνινα φορέματα από γκρίζο σκίουρο και ερμίνα, και όλα τα ακριβά πράγματα που βρέθηκαν ποτέ στη γη. Και δίνει βέβαιη μαρτυρία ο Γοδεφρείδος [...] [ο συγγραφέας του χρονικού] [...], και έχοντας σωστά τα λογικά του, πως από τότε που χτίστηκε ο κόσμος δεν πάρθηκαν τόσα λάφυρα από μία μόνο πόλη.

Γοδεφρείδος Βιλαρδουίνος, Χρονικό, αρχές 13ου αιώνα
Μετάφραση: Κ. Αντύπας

Π 6.33

Αυτοί άρπαζαν τα πολύτιμα ποτήρια, τα έσπαζαν και έπαιρναν τους πολύτιμους λίθους που υπήρχαν σ' αυτά [...]. Και τις ασέβειες [που έκαναν] στην εκκλησία του Μεγίστου [στην Αγία Σοφία] ούτε που μπορεί να τις ακούσει άνθρωπος. Η Αγία Τράπεζα [...] εξαίσιο έργο και ονομαστό σ' όλους τους λαούς, κόπηκε κομμάτια και τη μοίρασαν οι άρπαγες. Το ίδιο έγινε και με όλο τον πλούτο τον ιερό, τον τόσο πολύ και τόσο όμορφο. Και φρόντισαν να μεταφέρουν σαν εμπορεύματα τα πανάγια σκεύη και έπιπλα, που ήταν φτιαγμένα με εξαιρετική τέχνη και από τα πιο σπάνια υλικά. Και έφεραν μέσα στα πιο άγια μέρη της εκκλησίας μουλάρια και γαϊδούρια με σαμάρια [για να μεταφέρουν] το καθαρό ασήμι [...] και τον άμβωνα και τις πύλες, και είχε και πολλά άλλα στολίδια.

Νικήτας Χωνιάτης, Ιστορία, αρχές 13ου αιώνα

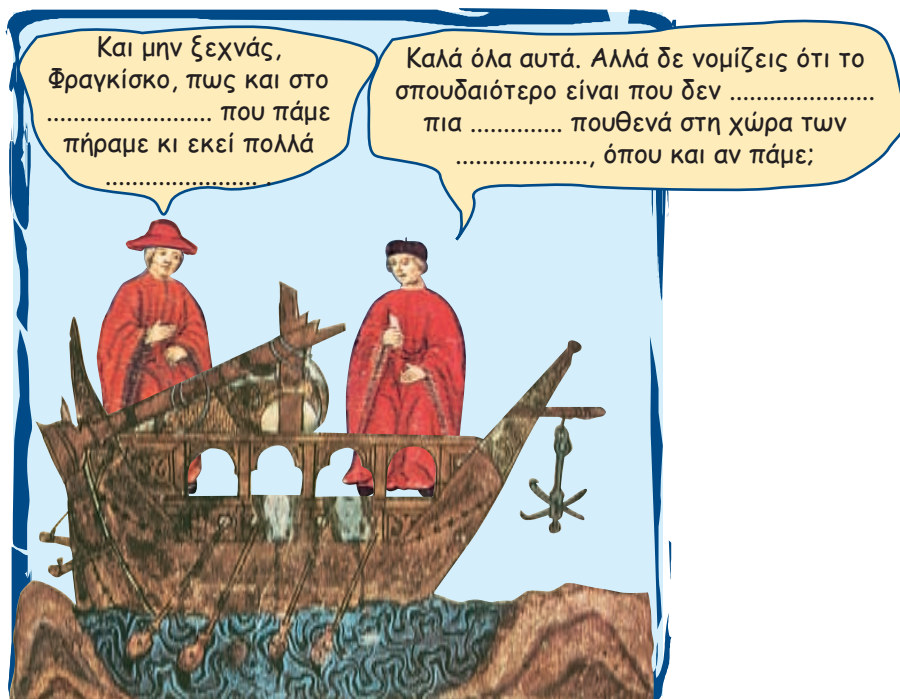
- 1 Διαβάστε την πηγή Π 6.4. α) Τι είδους πηγή είναι; Πότε γράφτηκε; β) Ο Γεώργιος Φιλανθρωπηνός Ταρχανειώτης, 52 ετών, μια Κυριακή του 1143 μιλάει στον εγγονό του Θεόδωρο Φιλανθρωπηνό Ταρχανειώτη Ραούλ, που είναι 6 χρονών, για την καταγωγή τους από μακρινούς και ένδοξους προγόνους. Χρησιμοποιώντας στοιχεία από την πηγή Π 6.4 γράψτε ένα δικό σας κείμενο (60–70 λέξεις) με τι μπορεί να είχε ο παππούς στον εγγονό του.
- 2 Ο Γεώργιος είναι ένας πολύ φτωχός βοσκός στην περιοχή της Αδριανούπολης, στη Θράκη. Μια μέρα την άνοιξη του 1009 βρίσκει κρυμμένο στη ρίζα ενός δέντρου ένα μικρό θησαυρό από 112 βυζαντινά νομίσματα της εποχής του Νικηφόρου Βοτανειάτη. Δεν μπορεί όμως να υπολογίσει σε πόσα υπέρπυρα αντιστοιχούν. Μπορείτε να τον βοηθήσετε;

- 3 Η εικόνα δίπλα δείχνει ένα ανάγλυφο από ένα σπίτι στη Βενετία και χρονολογείται στις αρχές του 14ου αιώνα. Τι εικονίζει; Γιατί η οικογένεια που έφτιαξε το σπίτι διάλεξε αυτό το ανάγλυφο για να το διακοσμήσει; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- 4 α) Διαβάστε τις πηγές Π 6.12 και Π 6.13. Πότε γράφτηκαν οι πηγές; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Χωριστείτε σε ομάδες των 4–5 ατόμων. Αντλώντας στοιχεία από τις πηγές συντάξτε τον κανονισμό λειτουργίας του νοσοκομείου. Παρουσιάστε τη δουλειά σας στην τάξη!
- 5 α) Διαβάστε τις πηγές Π 6.21 και Π 6.22. Ποιοι τις έγραψαν και πότε; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
β) Είσαι ο Ζιλ, ένας καλόγερος που τον Ιανουάριο του 1095 γυρίζει διάφορες πόλεις και χωριά στη σημερινή Γαλλία και προσπαθεί να ξεσηκώσει τον κόσμο για την Α΄ Σταυροφορία. Με στοιχεία από τις πηγές Π 6.21 και Π 6.22 γράψτε ένα κείμενο με 80–90 λέξεις για να πείσετε τους άντρες, αριστοκράτες και μη, να πάρουν μέρος στην εκστρατεία στους Αγίους Τόπους. Το κείμενό σας να είναι γραμμένο σε δεύτερο πρόσωπο του πληθυντικού αριθμού.
- 6 Διαβάστε τις πηγές Π 6.25 και Π 6.26. α) Ποιοι έγραψαν τις πηγές και πότε; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. β) Σε ποιο γεγονός της Α΄ Σταυροφορίας αναφέρονται και οι δύο πηγές; Ποιες λέξεις και φράσεις και στις δύο πηγές μάς δίνουν πληροφορίες για το γεγονός αυτό και ποιες το σχολιάζουν;

- 7 α) Διαβάστε την πηγή Π 6.8. Ποιος έγραψε την πηγή και πότε; Είναι μια πηγή σύγχρονη με τα γεγονότα που αναφέρει ή μεταγενέστερη από αυτά; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.
- β) Δύο Βενετοί έμποροι, ο Ερρίκος Φοσκαρίνι και ο Φραγκίσκος Μαλατέστα, ταξιδεύουν με ένα πλοίο την άνοιξη του 1085 από τη Βενετία στο Δυρράχιο και συζητούν για όσα κέρδισαν οι Βενετοί από το βυζαντινό αυτοκράτορα. Παίρνοντας στοιχεία από την πηγή Π 6.8 συμπληρώστε με τις κατάλληλες λέξεις τα κενά στη συζήτησή τους.

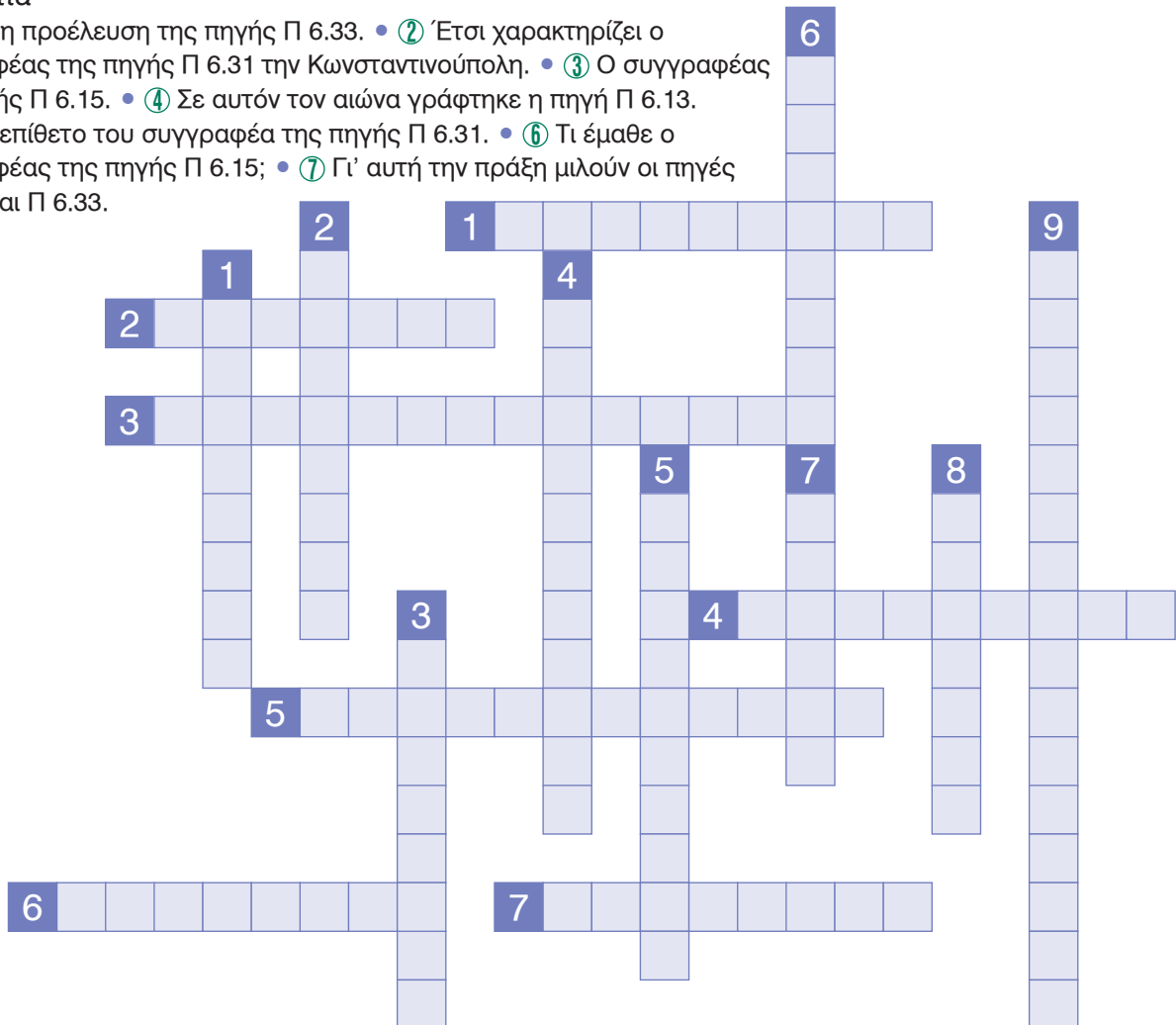
- 8 Διαβάστε τις πηγές Π 6.27 και Π 6.28. α) Ποιοι έγραψαν τις πηγές και πότε; Είναι σύγχρονες με τα γεγονότα που αναφέρουν ή μεταγενέστερες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. β) Χρησιμοποιώντας πληροφορίες από τις πηγές Π 6.27 και Π 6.28 γράψτε για τη σχολική εφημερίδα ένα άρθρο με 200–220 λέξεις για την κατάληψη της Ιερουσαλήμ από τους σταυροφόρους της Α΄ Σταυροφορίας το καλοκαίρι του 1099. Έχετε υπόψη σας ότι:

- Το κείμενο πρέπει να είναι γραμμένο σε τρίτο πρόσωπο και σε παρελθόντα χρόνο.
- Πρέπει να έχει ένα σύντομο τίτλο που θα τραβάει το ενδιαφέρον του αναγνώστη. Ο τίτλος πρέπει να δίνει πληροφορίες σχετικά με το τι έκανε κάποιος ή με το τι συνέβη.
- Μετά τον τίτλο υπάρχει ένας υπότιτλος που μας δίνει τον τόπο και το χρόνο των γεγονότων.
- Στην πρώτη παράγραφο παρουσιάζονται οι πιο σημαντικές πληροφορίες: Θα μπορούσε να είναι μια μεγάλη πρόταση που πληροφορεί τον αναγνώστη τι συνέβη, πού και πότε συνέβη, γιατί συνέβη και ποιους αφορά. Πρέπει να επιλέξετε τις πιο σημαντικές πληροφορίες.
- Στη συνέχεια αναφερθείτε στα πιο σημαντικά γεγονότα παρουσιάζοντάς τα με περισσότερες λεπτομέρειες.
- Για τα λιγότερο σημαντικά γεγονότα μιλήστε στο τέλος.

- 9 Λύστε το σταυρόλεξο:

Οριζόντια

- ① Είναι η προέλευση της πηγής Π 6.33. • ② Έτσι χαρακτηρίζει ο συγγραφέας της πηγής Π 6.31 την Κωνσταντινούπολη. • ③ Ο συγγραφέας της πηγής Π 6.15. • ④ Σε αυτόν τον αιώνα γράφτηκε η πηγή Π 6.13. • ⑤ Το επίθετο του συγγραφέα της πηγής Π 6.31. • ⑥ Τι έμαθε ο συγγραφέας της πηγής Π 6.15; • ⑦ Γι' αυτή την πράξη μιλούν οι πηγές Π 6.32 και Π 6.33.

Κάθετα

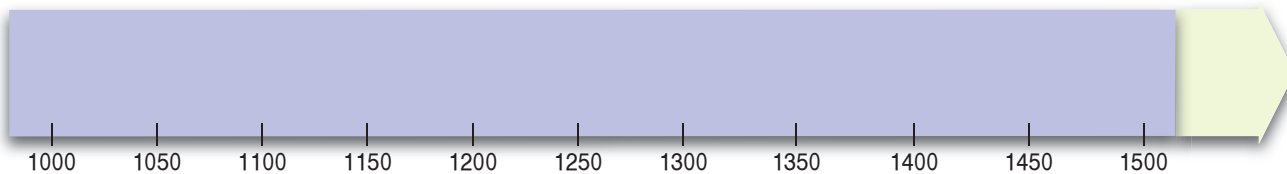
- ① Είναι η προέλευση της πηγής Π 6.32. • ② Η πηγή Π 6.31 είναι σύγχρονη ή μεταγενέστερη με τα γεγονότα που αναφέρει; • ③ Η πιο βασική πηγή μας για τη βασιλεία του βυζαντινού αυτοκράτορα Αλέξιου Α΄ Κομνηνού (1081-1118). • ④ Το όνομα του συγγραφέα της πηγής Π 6.31. • ⑤ Η πόλη της εικόνας Π 6.29. • ⑥ Το επίθετο του συγγραφέα της πηγής Π 6.33. • ⑦ Παρ' όλη τη μόρφωσή του ο συγγραφέας της πηγής Π 6.15 παραμένει ... • ⑧ Το όνομα του συγγραφέα της πηγής Π 6.33. • ⑨ Η πόλη στην οποία αναφέρεται η πηγή Π 6.31.

- 10 Ο Σουηδός σκηνοθέτης του κινηματογράφου Ίνγκμαρ Μπέργκμαν το 1957 γύρισε την ταινία «Η Έβδομη Σφραγίδα». Ανάμεσα στους ήρωες της ταινίας υπάρχει και ένας ιππότης, ο Γενς, που είχε λάβει μέρος στις σταυροφορίες. Σε κάποια σκηνή της ταινίας αυτός λέει:

«Ακριβώς δέκα χρόνια μείναμε στους Αγίους Τόπους κι αφήναμε τα φίδια να μας δαγκώνουν, τις μύγες να μας τσιμπούν, τα άγρια θηρία να μας τρώνε, τους άπιστους να μας σφάζουν, το κρασί να μας δηλητηριάζει [...], τις ψείρες να μας καταβροχθίζουν, τους πυρετούς να μας σαπίζουν. Όλα για τη δόξα του Χριστού! Η σταυροφορία μας ήταν μια τέτοια τρέλα, που μόνο ένας αληθινός ιδεολόγος θα μπορούσε να τη σκεφτεί».

Η ταινία αυτή μπορεί να θεωρηθεί μια ιστορική πηγή για τις σταυροφορίες; Δικαιολογήστε την απάντησή σας. Πώς παρουσιάζει τη ζωή των σταυροφόρων ο ιππότης Γενς στην ταινία; Ποια άποψη έχει για την ίδια τη σταυροφορία; Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

- 11 Μελετήστε το χάρτη Π 6.30. Με τις πληροφορίες που πήρατε από αυτόν σημειώστε στην ιστορική γραμμή πότε ιδρύθηκαν και πότε καταλύθηκαν τα λατινικά κράτη που ίδρυσαν οι σταυροφόροι της Α΄ Σταυροφορίας.

- 12 Να αντιστοιχίσετε τις φράσεις στην αριστερή στήλη με τις πηγές στη δεξιά στήλη.

Οι σταυροφόροι της Α΄ Σταυροφορίας λεηλάτησαν την Ιερουσαλήμ για μια βδομάδα.

Στις αρχές του 13ου αιώνα η Κωνσταντινούπολη ήταν μια μεγάλη και πλούσια πόλη που γεννούσε το θαυμασμό.

Οι αρχηγοί της Α΄ Σταυροφορίας ορκίστηκαν πίστη στο βυζαντινό αυτοκράτορα παρ' όλο που μπορούσαν και να μην το κάνουν.

Η εκκλησία της Αγίας Σοφίας λεηλατήθηκε από τους σταυροφόρους της Δ΄ Σταυροφορίας.

Πρώτοι που θέλησαν να γίνουν σταυροφόροι ήταν οι άνθρωποι από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Οι σταυροφόροι της Α΄ Σταυροφορίας σκότωσαν ακόμη και όσους μουσουλμάνους βρήκαν καταφύγιο στο ναό του Παναγίου Τάφου στην Ιερουσαλήμ.

Με τις σταυροφορίες σταμάτησαν στη δυτική Ευρώπη οι πόλεμοι ανάμεσα στους φεουδάρχες.

Οι αρχηγοί της Α΄ Σταυροφορίας ορκίστηκαν πίστη στο βυζαντινό αυτοκράτορα.

Π 6.21

Π 6.22

Π 6.25

Π 6.26

Π 6.27

Π 6.28

Π 6.31

Π 6.33

ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ ΜΕΤΡΟ 1.1
ΕΝΕΡΓΕΙΑ 1.1.1
ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ:
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΑΘΗΝΩΝ/ΕΑΚΕ
ΥΠΕΥΘΥΝΕΣ ΕΡΓΟΥ:
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΝΝΑ ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΘΑΛΕΙΑ ΔΡΑΓΩΝΑ

Η ΠΡΑΞΗ ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ (ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ) ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΟΥΣ ΠΟΡΟΥΣ ΚΑΤΑ 80% ΚΑΙ 20% ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ, ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΣΥΝΟΛΙΚΟ ΠΡΟΫΠΟΛΟΓΙΣΜΟ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ

